

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Τεύχος 609
Ιούνιος
Ιούλιος 2003

- Το νέο πλαίσιο διαφάνειας και ελέγχου στη λειτουργία των αγορών
- Η πορεία της Ελληνικής μεταποίησης το 2002 και οι προοπτικές για το 2003
- Απασχόληση και Ανεργία, δομικά προβλήματα της Ελληνικής οικονομίας
- Απασχόληση – Κοινωνική ασφάλιση και η δικαστική τους προστασία
- Παραγωγικές δραστηριότητες στην Αττική
- Η πορεία της Ευρώπης στο επίκεντρο των συζητήσεων του επιχειρηματικού κόσμου
- Διεθνής αναγνώριση του ALBA
- Επιχειρηματικές ευκαιρίες στη Μέση Ανατολή

Ο νέος αναπτυξιακός νόμος

Την περίοδο αυτή πραγματοποιούνται εκτεταμένες διαβουλεύσεις του υπουργείου Οικονομίας και των αρμόδιων φορέων για τη διαμόρφωση του τελικού κειμένου του νομοσχεδίου για τον νέο αναπτυξιακό νόμο. Στις διαβουλεύσεις αυτές ο ΣΕΒ συμμετέχει ενεργά, με παρατηρήσεις και προτάσεις, για όλες τις πλευρές του νομοσχεδίου και τις επιμέρους ρυθμίσεις που προβλέπει. Κάποιες από τις παρατηρήσεις του ΣΕΒ έχουν ήδη γίνει αποδεκτές, ενώ άλλα θέματα βρίσκονται ακόμη υπό συζήτηση.

Σε γενικές γραμμές, πάντως, το κείμενο που διαμορφώνεται παρουσιάζει θετικές πλευρές που εντοπίζονται κατ' αρχάς στην απλοποίηση των διαδικασιών, η οποία θα κάνει τον νόμο πιο προσιτό στον μέσο επενδυτή και πιθανώς θα μειώσει τη γραφειοκρατία.

Εξάλλου, το νομοσχέδιο προβλέπει και βελτίωση των δυνατοτήτων που παρέχονται στον επενδυτή, με σημαντικότερη ίσως την επαναφορά της δυνατότητας δημιουργίας ειδικού αφορολόγητου αποθεματικού για την πραγματοποίηση επενδύσεων. Ο ΣΕΒ κρίνει ως ιδιαίτερα σημαντική τη ρύθμιση αυτή, επισημαίνοντας ότι η αναστολή της είχε στερήσει τις υγιείς και δυναμικές επιχειρήσεις της χώρας από ένα σημαντικό αναπτυξιακό εργαλείο. Για την αποδοτικότερη λειτουργία των αφορολογήτων αποθεματικών ο ΣΕΒ προτείνει διεύρυνση των επιλέξιμων επενδύσεων και αύξηση του ορίου του 30% επί των αδιανεμήτων κερδών.

Το πρόβλημα που παραμένει υπό συζήτηση είναι η άμεση διασύνδεση των επιχορηγήσεων με το ύψος των θέσεων εργασίας που δημιουργούνται από την επένδυση που επιχορηγείται. Ο ΣΕΒ διαφωνεί με τον μηχανιστικό τρόπο που αντιμετωπίζεται το ζήτημα και επισημαίνει ότι δεν πρέπει να υπάρχει καμία άμεση διασύνδεση, διότι οι θέσεις εργασίας που προκύπτουν από μια συγκεκριμένη επένδυση δεν περιορίζονται μόνο μέσα στην επιχείρηση που πραγματοποιεί την επένδυση, αλλά διαχέονται μέσα σε ολόκληρη την οικονομία, καθώς πολλές λειτουργίες υποστήριξης των επιχειρήσεων (συντήρηση, δίκτυα διανομής, μεταφορές, λογιστική παρακολούθηση κ.λπ.) εκχωρούνται πλέον σε εξειδικευμένες επιχειρήσεις παροχής των υπηρεσιών αυτών. Δημιουργούνται έτσι νέες θέσεις απασχόλησης που *εμμέσως* συνδέονται με την επιχορηγούμενη δραστηριότητα. Γενικότερα, είναι σαφές ότι κάθε επένδυση που οδηγεί σε αύξηση της ανταγωνιστικότητας και της παραγωγής σε ένα τομέα (π.χ. στη μεταποίηση) συμβάλλει εμμέσως στην αύξηση της απασχόλησης και στους άλλους τομείς (κατασκευές, υπηρεσίες).

Γι' αυτό πιστεύουμε ότι η διατήρηση της σύνδεσης της επιχορηγούμενης επένδυσης με την άμεση δημιουργία θέσεων εργασίας στηρίζεται σε λανθασμένη λογική και είναι ενδεχόμενο να αποδυναμώσει τα κίνητρα που το ίδιο το νομοσχέδιο θεωρεί ότι πρέπει να δοθούν για την ενθάρρυνση των επενδύσεων. Γι' αυτό ο ΣΕΒ πιστεύει ότι οι σχετικές διατάξεις θα πρέπει να επανεξετασθούν, ούτως ώστε να εξασφαλισθεί η μέγιστη δυνατή αποδοτικότητα του νέου νόμου.

ΤΟ ΝΕΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΔΙΑΦΑΝΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΛΕΓΧΟΥ ΣΤΗ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΑΓΟΡΩΝ

Ομιλία του προέδρου του ΣΕΒ κ. Οδυσσέα Κυριακόπουλου σε Ημερίδα που οργάνωσαν η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς, το Χρηματιστήριο Αθηνών, η Ένωση Ελληνικών Τραπεζών και ο ΣΕΒ

Η έλλειψη διαφάνειας στη λειτουργία των αγορών αποτελεί σημαντικό αποτρεπτικό παράγοντα που αποθαρρύνει τους σοβαρούς Έλληνες και ξένους επενδυτές από κάθε αγορά. Οι αποφάσεις που παίρνει η κυβέρνηση και οι ενέργειες στις οποίες προβαίνουμε όλοι δεν πρέπει να αποτελούν αυτοσκοπό παρά να συντελούν στη δημιουργία ενός περιβάλλοντος που εγγυάται την εύρυθμη λειτουργία των επιχειρήσεων και την επαρκή χρηματοδότησή τους μέσα από την κεφαλαιαγορά. Πιστεύω ότι όλοι μας επιθυμούμε την εύρυθμη λειτουργία της κεφαλαιαγοράς.

Τα παραπάνω επισήμανε ο πρόεδρος του ΣΕΒ κ. Οδυσσέας Κυριακόπουλος κατά τη διάρκεια ομιλίας του στην Ημερίδα, που οργάνωσαν στις 9.7.2003 η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς, το Χρηματιστήριο Αθηνών, η Ένωση Ελληνικών Τραπεζών και ο Σύνδεσμος Ελληνικών Βιομηχανιών, και συνέχισε με το ερώτημα εάν η διαφάνεια οδηγεί την εύρυθμη λειτουργία της αγοράς ή η διαφάνεια είναι αποτέλεσμα της εύρυθμης λειτουργίας των αγορών. Είναι προφανές, πρόσθεσε, ότι σε μεγάλο βαθμό και οι δύο αυτές έννοιες είναι σωστές και το ένα αποτελεί προϋπόθεση για το άλλο (αυγό και κότα).

Για να γίνω πιο σαφής, συνέχισε, ας υποθέσουμε ότι υφίστανται οι παράγοντες που κατά τη γνώμη μου συντελούν στην εύρυθμη λειτουργία της κεφαλαιαγοράς. Δηλαδή, έχουμε μία κεφαλαιαγορά:

- με σαφώς **διαχωρισμένες τις ελεγκτικές κανονιστικές και λειτουργικές αρμοδιότητες μεταξύ της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς και του ΧΑ,**
- με εταιρείες, όπου τα **συμφέροντα της διοίκησης είναι εναρμονισμένα με τα συμφέροντα όλων και όχι μόνο των μετόχων,**
- με **αξιόπιστες εταιρικές οικονομικές καταστάσεις** μέσα στα πλαίσια γενικών αρχών, όπως είναι τα Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα (ΔΛΠ), εξασφαλίζοντας την όσο το δυνατόν ουσιαστικότερη απεικόνιση των δραστηριοτήτων της εταιρείας στις οικονομικές της καταστάσεις,
- με εταιρείες, όπου είναι **σαφώς διαχωρισμένοι οι ρόλοι της ιδιοκτησίας και της διοίκησης.** (Αναγνωρίζοντας την ελληνική πραγματικότητα, αυτό δεν σημαίνει απαραίτητα διαφορετικά πρόσωπα αλλά απαιτεί προσεκτικό καθορισμό των ρόλων,)
- με θεσμικούς επενδυτές, οι οποίοι αναδεικνύονται σε **ενεργούς και ενήμερους μετόχους,**
- με **μεγαλύτερες και πιθανώς λιγότερες εισηγμένες εταιρείες,**
- με **όσο το δυνατόν μεγαλύτερη διασπορά** στη μετοχική τους σύνθεση. (Που σημαίνει αυξημένο συναλλακτικό ενδιαφέρον και περιορισμένες ευκαιρίες για χειραγώγηση. Που προϋποθέτει κίνητρα για συγχωνεύσεις αλλά και τη δυνατότητα εξαγοράς υπό προϋποθέσεις του 100% μιας εταιρείας και εξόδου της από το ΧΑ – squeeze-out.)

Ε, λοιπόν, πιστεύω ότι σε μία τέτοια κεφαλαιαγορά η διαφάνεια έχει γίνει πράξη και είναι το φυσικό αποτέλεσμα της εύρυθμης λειτουργίας της.

Σε μία κεφαλαιαγορά, όμως, όπου δεν υφίστανται οι ανωτέρω προϋποθέσεις η πρόκληση της διαφάνειας φαντάζει γιγαντιαία. Και μοιραία οδηγεί σε λεπτομερείς και εξαντλητικές νομοθετικές διατάξεις που να μην οδηγούν στην τυπική τήρηση αυτών, αλλά που σπάνια είναι αρκετές για την επίτευξη της ουσιαστικής διαφάνειας.

Πιστεύουμε σήμερα στον ΣΕΒ ότι το νομοθετικό πλαίσιο που ισχύει σήμερα, παρά τις κάποιες ακόμα δυσκολίες και το κόστος που έχει η εφαρμογή του, είναι συνολικά προς όφελος της αγοράς και κατ' επέκταση των επιχειρήσεων. Παρακολουθούμε με προσοχή τις προσεγγίσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για εναρμόνιση των εθνικών καθεστώτων εταιρικής διακυβέρνησης μέσα στα πλαίσια της γενικότερης έρευνας για εναρμόνιση του δικαίου των ανωνύμων εταιρειών και τολμούμε να πούμε ότι η Ελλάδα βρίσκεται σε αρκετά προχωρημένο στάδιο.

Όλοι αντιλαμβανόμαστε πόσο αποτρεπτική για τους σοβαρούς επενδυτές είναι η έλλειψη ποιότητας στην πληροφόρηση και η δυνατότητα, από μερικούς, χρήσης μη δημοσιοποιημένων πληροφοριών. Ομοίως η έλλειψη διαφάνειας στις λογιστικές καταστάσεις πολλών επιχειρήσεων, καθώς και η ασταθής και μη προβλέψιμη συνολική φορολογική επιβάρυνση σχεδόν όλων των επιχειρήσεων, μέχρι σήμερα εντείνουν την ανασφάλεια, ενισχύουν τη σπέκουλα και αποτρέπουν τη μακροχρόνια τοποθέτηση και επένδυση.

Στον ΣΕΒ πιστεύουμε ότι η διαφάνεια, ο εσωτερικός και ο εξωτερικός έλεγχος των επιχειρήσεων θα προωθηθούν περαιτέρω με την υιοθέτηση των «Διεθνών Λογιστικών Προτύπων» και με τη σύνδεσή τους με το φορολογικό καθεστώς.

Στο πνεύμα των αποφάσεων της Λισαβόνας το 2000 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο έθεσε προτεραιότητα στην επιτάχυνση της εφαρμογής του Σχεδίου Δράσης για τις Χρηματοοικονομικές Υπηρεσίες και την ολοκλήρωσή του μέχρι το 2005.

Παράλληλα όμως, σημείωσε ο κ. Κυριακόπουλος, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η Ελληνική Πολιτεία πρέπει να κατανοήσουν ότι στο θεσμικό πλαίσιο των κεφαλαιαγορών έχουν γίνει μεγάλα βήματα και ότι τώρα χρειάζεται και ο απαραίτητος χρόνος, ώστε τα πρόσφατα νομοθετικά και λοιπά προϊόντα να αφομοιωθούν από τις επιχειρήσεις.

Γενικά σε θέματα εταιρικής συμπεριφοράς, κατέληξε ο κ. Κυριακόπουλος, είμαστε οπαδοί της αυτορύθμισης μέσα σε ένα ευρύτερο αλλά σαφές νομικό πλαίσιο. Τούτο βέβαια σημαίνει ότι η Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς θα κάνει όλους τους αναγκαίους ελέγχους διασφαλίζοντας την καλή και δίκαιη εφαρμογή του κανονιστικού πλαισίου και των σχετικών νόμων από όλους ανεξαιρέτως. ♦

ΔΙΟΡΘΩΣΗ:

Στο προηγούμενο Δελτίο του ΣΕΒ (Νº 608), που ήταν αφιερωμένο στην Ετήσια Συνέλευση του ΣΕΒ, εκ παραδρομής το όνομα του εκπροσώπου της ΟΕΒΚ ανεγράφη λανθασμένα ως Κων. Γκιτής αντί του ορθού **Κων/νος Κιττής**.

Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΜΕΤΑΠΟΙΗΣΗΣ ΤΟ 2002 ΚΑΙ ΟΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΓΙΑ ΤΟ 2003

Τα αποτελέσματα δειγματοληπτικής έρευνας για τις επιδόσεις της βιομηχανίας κατά τον προηγούμενο και τις προσδοκίες της για τον τρέχοντα χρόνο που πραγματοποιήσαν από κοινού ΣΕΒ και ICAP

Σε ειδική εκδήλωση, που πραγματοποιήθηκε στα γραφεία του Συνδέσμου Ελληνικών Βιομηχανιών (ΣΕΒ) στις 12 Ιουνίου 2003, ανακοινώθηκαν τα αποτελέσματα δειγματοληπτικής έρευνας σχετικά με τις εκτιμήσεις για την πορεία της ελληνικής βιομηχανίας το 2002 και τις προσδοκίες για το 2003 που πραγματοποίησαν από κοινού ο ΣΕΒ και η ICAP. Παρουσιάζοντας την έρευνα αυτή ο γενικός διευθυντής του ΣΕΒ κ. Γιάννης Δραπανιώτης τόνισε ότι η πραγματοποίησή της για δεύτερο συνεχές έτος τείνει να την καθιερώσει ως την πρώτη κάθε χρόνο αξιόπιστη αποτύπωση των πιο πρόσφατων εξελίξεων στο σύνολο της ελληνικής βιομηχανίας. Από το αποτέλεσμα της έρευνας αυτής, τόνισε, το γενικό συμπέρασμα που συνάγεται είναι ότι η ελληνική βιομηχανία σε δύσκολες συνθήκες καταφέρνει να έχει θετικά αποτελέσματα, έστω και εάν δεν είναι όσο δυναμικά θα το επιθυμούσαμε. Επιθυμία όλων είναι, συνέχισε ο κ. Δραπανιώτης, οι επιδόσεις της βιομηχανίας μας στο μέλλον να είναι περισσότερο δυναμικές, με ταχύτερους ρυθμούς ανάπτυξης, με περισσότερες επενδύσεις, ακόμη καλύτερες εξαγωγές και σημαντική αύξηση της απασχόλησης.

Για την επίτευξη των παραπάνω στόχων, συνέχισε, χρειάζεται να επιδιώκουμε συνεχώς την αύξηση της ανταγωνιστικότητάς μας και αυτό εξαρτάται από πολλούς παράγοντες:

- **από τις ίδιες τις βιομηχανίες και την προσπάθεια που καταβάλλουν να εκσυγχρονίζονται και να είναι καινοτόμες σε προϊόντα, υπηρεσίες και παραγωγικές διαδικασίες,**
- **από τη συνεχή ανάπτυξη των ικανοτήτων και προσόντων του ανθρώπινου δυναμικού και την αντίστοιχη προσπάθεια που απαιτείται γι' αυτό από τις επιχειρήσεις και τους εργαζομένους σε αυτές,**
- **από τη βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος και τη μείωση των γραφειοκρατικών αντικινήτρων και εστίων κόστους από τις άχρηστες και άσκοπες διοικητικές ρυθμίσεις και παρεμβάσεις.**

Παράλληλα, με την έρευνα αυτή, κατέληξε ο κ. Δραπανιώτης, καταγράφονται οι απόψεις της ελληνικής βιομηχανίας σε επίκαιρα και μη διερευνημένα έως σήμερα θέματα.

Διαπιστώνεται, λοιπόν, εφέτος ότι η πλειονότητα των βιομηχανιών θεωρεί επωφελή γι' αυτές τη διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ενώ οι περισσότερες από τις εισηγμένες στο Χρηματιστήριο Αξιών Αθηνών βιομηχανικές εταιρείες θεωρούν ότι τα νέα πρότυπα εταιρικής διακυβέρνησης θα είναι προς όφελος όλων των εμπλεκόμενων μερών και ότι προετοιμάζονται για την εφαρμογή των Διεθνών Λογιστικών Προτύπων.

Ακολουθώς ο διευθύνων σύμβουλος της ICAP Α.Ε.

κ. Δ.Λ. Μανιατάκης αναφερόμενος ειδικότερα στην έρευνα τόνισε ότι αυτή έχει τρεις στόχους:

- **πρώτον, να διατυπωθούν εκτιμήσεις για την εξέλιξη των βασικών μεγεθών της ελληνικής μεταποίησης κατά το 2002,**
- **δεύτερον, να καταγραφούν οι προσδοκίες και οι στόχοι των εκπροσώπων της για το 2003 και**
- **τρίτον, να διερευνηθεί η στάση τους έναντι ορισμένων σημαντικών θεμάτων της τρέχουσας οικονομικής επικαιρότητας.**

Τα τελευταία χρόνια – συνέχισε – παρά τις αντίξοες συνθήκες που επικρατούν στις διεθνείς αγορές, η ελληνική μεταποίηση έχει καταφέρει να βελτιώσει βασικά της μεγέθη και δείκτες. Επιπλέον, έχουν γίνει σημαντικές επενδύσεις εκσυγχρονισμού εγκαταστάσεων και παραγωγής ποιοτικών προϊόντων. Σ' ένα όμως παγκοσμιοποιημένο και ραγδαίως μεταβαλλόμενο περιβάλλον, το κλειδί της επιτυχίας βρίσκεται στη δημιουργία και διατήρηση ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος.

Η ICAP, επισήμανε, θέλοντας να συμβάλει στην προσπάθεια αυτή έχει παραχωρήσει ατελώς την πρόσβαση στη Βάση Δεδομένων της σε όλες τις πρεσβείες και τα προξενεία, παρέχοντας έγκυρες πληροφορίες για κλάδους της ελληνικής οικονομίας, επιχειρήσεις και παραγόμενα προϊόντα. Θέλουμε να πιστεύουμε, κατέληξε, ότι η προσφορά αυτή συμβάλλει στη βελτίωση των εξαγωγικών επιδόσεων της ελληνικής βιομηχανίας και της οικονομίας γενικότερα.

ΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΔΕΙΓΜΑΤΟΛΗΠΤΙΚΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΣΕΒ-ICAP

Η δεύτερη ετήσια έρευνα στις βιομηχανικές επιχειρήσεις που πραγματοποίησαν από κοινού ο ΣΕΒ και η ICAP αποτελεί συνέχεια της προσπάθειας που ξεκίνησε τον προηγούμενο χρόνο και αποσκοπεί στην ταχεία αποτύπωση των κύριων εξελίξεων στην ελληνική βιομηχανία, πολύ νωρίτερα από τον Νοέμβριο 2003, όταν αναμένεται να ολοκληρωθεί η δημοσίευση των ισολογισμών της χρήσεως 2002. Τα αποτελέσματα της έρευνας αποτελούν την αξιόπιστη συμπλήρωση των στοιχείων για τα έτη 2001 και προηγούμενα, που καλύπτουν όλες οι έως σήμερα δημοσιευμένες εκθέσεις.

Η έρευνα είχε τρεις στόχους:

Πρώτον, να διατυπωθούν εκτιμήσεις για την εξέλιξη βασικών μεγεθών της ελληνικής μεταποίησης κατά το 2002.

Δεύτερον, να καταγραφούν οι προσδοκίες και οι στόχοι των εκπροσώπων της για το 2003.

Τρίτον, να διερευνηθεί η στάση τους έναντι ορισμένων σημαντικών θεμάτων της τρέχουσας οικονομικής επικαιρότητας.

Τα θέματα που εξετάστηκαν ήταν οι επιπτώσεις της επιβράδυνσης της παγκόσμιας οικονομικής ανάπτυξης στην πορεία των βιομηχανιών, καθώς και η αξιολόγηση των ευκαιριών και των κινδύνων που συνεπάγεται η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Επιπλέον, μέρος της έρευνας αφορούσε αποκλειστικά τις εισηγμένες στο Χρηματιστήριο Αθηνών εταιρείες. Συγκεκριμένα, ερωτήθηκαν για τις επιπτώσεις των νόμων 3016/2002 και 3091/2002 για την εταιρική διακυβέρνηση, αλλά και για τον βαθμό προσαρμογής των λογιστικών τους πρακτικών προς τα Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα. Η παρούσα δειγματοληπτική έρευνα καλύπτει τα αποτελέσματα της βιομηχανίας κατά τη χρήση 2002 και προβλέψεις για τη χρήση 2003.

Το 2002 υπήρξε χρόνος χαμηλών επιδόσεων για την ελληνική βιομηχανία, όπως άλλωστε συνέβη και στις περισσότερες βιομηχανικές χώρες. Εκτιμάται ότι συνεχίσθηκε η επιβράδυνση του ρυθμού ανόδου των πωλήσεων, στασιμότητα ή και μικρή μείωση της απασχόλησης και σημαντική κάμψη της επενδυτικής δραστηριότητας.

Παρ' όλον ότι ως σημαντικότερο οικονομικό γεγονός του 2002 θεωρήθηκε η εισαγωγή του ευρώ στις συναλλαγές, οι ίδιες οι βιομηχανίες θεώρησαν ότι οι χαμηλοί ρυθμοί ανάπτυξης της παγκόσμιας οικονομίας και η επιβράδυνση των οικονομιών της ζώνης του ευρώ τις επηρέασαν περισσότερο. Τα δύο τρίτα θεωρούν ότι επηρεάστηκαν αρνητικά από τη δυσμενή αυτή συγκυρία, κυρίως λόγω περιορισμού της εσωτερικής ζήτησης των βιομηχανιών (33,8%), των εξαγωγών (17,2%) και της αναβολής επενδύσεων (9,5%).

Συμπεραίνεται επίσης ότι οι αρνητικές επιπτώσεις από την επιβράδυνση έγιναν περισσότερο αισθητές το 2002 από ό,τι το προηγούμενο έτος. Στην περυσινή έρευνα το ποσοστό των βιομηχανιών που είχαν δηλώσει ότι είχαν επηρεασθεί αρνητικά από την παγκόσμια επιβράδυνση το 2001 ήταν 51,7%.

Οι μεγάλες μεταβολές των τιμών του πετρελαίου, που συνέβησαν το 2002, επηρέασαν τα αποτελέσματα της βιομηχανίας, ιδιαίτερα δε των εταιρειών του κλάδου του πετρελαίου. Για λόγους ορθότητας των συμπερασμάτων, εξετάζονται οι εξελίξεις τόσο στο σύνολο της βιομηχανίας, όσο και χωρίς τον κλάδο επεξεργασίας πετρελαίου.

Η αύξηση των πωλήσεων κατά το 2002 είναι λίγο μόνο υψηλότερη από την αύξηση των τιμών (4,4% στο σύνολο και 6,1% χωρίς τις πετρελαϊκές). Το γεγονός αυτό συμβαδίζει με την εκτίμηση της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Ελλάδας για χαμηλή αύξηση του όγκου παραγωγής της μεταποίησης. Οι ελληνικές βιομηχανίες κατάφεραν να διατηρήσουν θετικό ρυθμό πωλήσεων αφιερώνοντας ιδιαίτερα αυξημένους πόρους στην προώθηση των πωλήσεών τους. Σύμφωνα με ενδείξεις, οι δαπάνες πωλήσεων φαίνεται να αυξήθηκαν μεταξύ 10% και 15% το 2002.

Εάν εξαιρεθεί ο κλάδος επεξεργασίας πετρελαίου, προκύπτει ότι τα κέρδη προ φόρου αυξήθηκαν λιγότερο από τις πωλήσεις (4,8%). Ως αποτέλεσμα, το περιθώριο καθαρού κέρδους παρέμεινε στάσιμο. Αντίθετα, στις πετρελαϊκές τα προ φόρου κέρδη διευρύνθηκαν με ρυθμό ταχύτερο των πωλήσεων και το περιθώριο καθαρού κέρδους αυξήθηκε.

Πιθανότατα, τόσο οι χρηματοοικονομικές δαπάνες, όσο και οι αποσβέσεις περιορίστηκαν ως ποσοστά των πωλήσεων, δημιουργώντας ευκαιρίες για αύξηση του περιθωρίου καθαρού κέρδους. Το γεγονός ότι κάτι τέτοιο δεν κατέστη δυνατό αποτελεί σημαντική ένδειξη των αυξημένων ανταγωνιστικών πιέσεων που δέχεται η ελληνική μεταποίηση. Άλλος σημαντικός παράγοντας που επηρέασε την κερδοφορία πρέπει να ήταν η καθοδική πορεία του Χρηματιστηρίου.

Παρά την ισχνή αύξηση των πωλήσεων, εκτιμάται ότι τα μικτά κέρδη ήταν αυξημένα (κατά 9,5% για το

σύνολο και κατά 8,8% χωρίς τον κλάδο επεξεργασίας πετρελαίου) ως αποτέλεσμα της συγκράτησης της ανόδου του συνολικού κόστους πωληθέντων. Οι βιομηχανίες κατόρθωσαν να περιορίσουν την αύξηση του κόστους πωληθέντων σε επίπεδο χαμηλότερο από την αύξηση των πωλήσεων (5,4% για το κόστος πωληθέντων έναντι 6,1% για τις πωλήσεις των μη πετρελαϊκών βιομηχανιών). Η διαφορά αυτή μεταξύ των ρυθμών είναι δυνατόν να αποδοθεί σε μια σειρά παραγόντων:

Πρώτον, στην άνοδο της παραγωγικότητας, που είναι αποτέλεσμα της αυξημένης επενδυτικής δραστηριότητας κατά τα προηγούμενα έτη.

Δεύτερον, στις χαμηλότερες τιμές πετρελαίου κατά τους πρώτους εννέα μήνες του έτους.

Τρίτον, στη στασιμότητα των τιμών των άλλων πρώτων υλών, στην οποία συνετέλεσε και η άνοδος του ευρώ έναντι του δολαρίου.

Πρέπει να υπογραμμισθεί ότι η συγκράτηση της ανόδου του κόστους πωληθέντων επιτεύχθηκε χωρίς να περιορισθεί το εργατικό κόστος, που εκτιμάται ότι αυξήθηκε συνολικά με ρυθμό υψηλότερο του ρυθμού των πωλήσεων (6,4% για τις μη πετρελαϊκές εταιρείες). Μάλιστα, σε συνδυασμό με την εκτίμηση ότι η απασχόληση στη βιομηχανία περιορίσθηκε ελαφρά το 2002, η μέση αμοιβή των εργαζομένων στη μεταποίηση φαίνεται να αυξήθηκε με ρυθμό που μπορεί να υπερβαίνει το 7,0%.

Παρά τις δυσκολίες που δημιούργησε η διεθνής συγκυρία, εκτιμάται ότι οι ελληνικές βιομηχανίες κατάφεραν να διατηρήσουν θετικό ρυθμό μεταβολής των εξαγωγών τους (6,8% εξαιρουμένου του κλάδου επεξεργασίας πετρελαίου). Η εξαγωγική προσπάθεια φαίνεται να αποδίδει περισσότερο για τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις, οι οποίες έχουν μεγαλύτερα περιθώρια για να κερδίσουν μερίδια στις αγορές του εξωτερικού, στις οποίες έχουν αρχίσει να εισέρχονται πολύ πρόσφατα.

Αντίθετα, η αξία των εξαγωγών των μεγάλων βιομηχανιών εκτιμάται ότι ήταν μειωμένη. Το αποτέλεσμα των έντονων αυτών προσπαθειών είναι ότι σήμερα ένα τμήμα των πωλήσεων, που ανέρχεται σε περίπου 20% για τις μικρότερες και 25% για τις μεγαλύτερες βιομηχανίες, εξάγεται από τη χώρα. Πιθανότατα, στην υποστήριξη της εξαγωγικής προσπάθειας κατευθύνθηκε μεγάλο μέρος των αυξημένων δαπανών προώθησης των πωλήσεων με αρνητικές όμως επιπτώσεις στην καθαρή κερδοφορία.

Η μεγαλύτερη επίπτωση από τις αρνητικές εξελίξεις κατά το 2002 παρατηρείται στις νέες επενδύσεις

παγίου κεφαλαίου. Σε σχέση με τις ιδιαίτερα αυξημένες επενδύσεις του προηγούμενου έτους, παρουσιάζουν μεγάλη μείωση που μπορεί να ξεπερνάει το 30%. Η μείωση των επενδύσεων είναι δυνατόν να αντανakλά την αυξημένη αβεβαιότητα από τη διεθνή γεωπολιτική αστάθεια και οικονομική επιβράδυνση και τις κακές επιδόσεις των κεφαλαιαγορών. Αρνητική θα πρέπει να ήταν επίσης για τις επενδύσεις η συρρίκνωση των κερδών που υπήρξε το 2001.

Είναι, επίσης, πιθανό ότι πολλές βιομηχανίες έχουν ολοκληρώσει ή κοντεύουν να ολοκληρώσουν τα επενδυτικά τους προγράμματα, με αποτέλεσμα οι βιομηχανικές επενδύσεις να έχουν εισέλθει σε μια φάση αποκλιμάκωσης. Εντούτοις, ακόμη και μετά από αυτή τη μείωση, δεν θα πρέπει να παραγνωρίζεται το γεγονός που προκύπτει από την ανάλυση των αποτελεσμάτων της παρούσας έρευνας: οι επενδύσεις που πραγματοποιήσαν οι ελληνικές βιομηχανίες το 2002 ήταν περίπου ίσες με τα καθαρά προ φόρου κέρδη τους.

Οι προσδοκίες και οι στόχοι των βιομηχανιών για το 2003 χαρακτηρίζονται από τη συνήθη στις έρευνες αυτές αισιοδοξία. Ωστόσο, σε σύγκριση με τις προσδοκίες που είχαν καταγραφεί κατά την περυσινή έρευνα για το 2002, επικρατεί λιγότερη αισιοδοξία για μια σειρά κρίσιμων μεταβλητών.

Συγκεκριμένα, οι στόχοι για τις πωλήσεις, τις εξαγωγές και τα μικτά κέρδη είναι λιγότερο φιλόδοξοι από τους αντίστοιχους περυσινούς. Αντίθετα, μεγαλύτερη αισιοδοξία επικρατεί όσον αφορά τα προ φόρου κέρδη. Τούτο όμως οφείλεται περισσότερο στο γεγονός ότι μεγάλες ζημιόγρονες εταιρείες αναμένουν ότι θα περιορίσουν το αρνητικό τους αποτέλεσμα το 2003. Τέλος, σχεδιάζεται αύξηση της απασχόλησης, η οποία όμως τελεί υπό την μάλλον μη ρεαλιστική υπόθεση για χαμηλή άνοδο του εργατικού κόστους.

Η σχετική πλειονότητα των βιομηχανιών θεωρεί ότι η διεύρυνση της Ε.Ε. θα είναι επωφελής για αυτές. Η πεποίθηση αυτή στηρίζεται κυρίως στην εκτίμηση ότι θα διευρυνθούν οι εξαγωγικές δυνατότητες. Υπάρχει όμως και ένα περιορισμένο τμήμα που θεωρεί ότι η διεύρυνση θα το επηρεάσει αρνητικά κυρίως λόγω αυξημένων ανταγωνιστικών πιέσεων, δεδομένου ότι οι εν λόγω χώρες έχουν χαμηλότερο εργατικό κόστος.

Οι περισσότερες εισηγμένες εταιρείες του δείγματος θεωρούν ότι η εφαρμογή των νέων προτύπων εταιρικής διακυβέρνησης θα είναι προς όφελος όλων των εμπλεκόμενων μερών, ήτοι των ίδιων των επιχειρήσεων, των μετόχων, των εργαζομένων, των πελατών, κ.ά. Πρέπει όμως να υπογραμμισθεί ότι περίπου μία στις πέντε δεν ήταν σε θέση να απαντήσουν.

Τέλος, όσον αφορά την προετοιμασία για την εισαγωγή των Διεθνών Λογιστικών Προτύπων, το 20,0% των βιομηχανιών δήλωσαν ότι έχει ήδη προετοιμασθεί, η δε πλειονότητα προετοιμάζεται. Και πάλι όμως μία στις πέντε επιχειρήσεις δεν έδωσε πληροφορίες.

Οι Εξελίξεις στην Ελληνική Βιομηχανία το 2002

Το 2002 ήταν το έτος κατά το οποίο έγινε η εισαγωγή των χαρτονομισμάτων και κερμάτων του ευρώ σε αντικατάσταση των εθνικών νομισμάτων δώδεκα χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Ε.Ε.). Η οικονομία της ζώνης του ευρώ συνέχισε να βρίσκεται σε «χαμηλή πτήση», καθώς υπήρξε νέα επιβράδυνση της οικονομικής δραστηριότητας που συνοδεύτηκε από χαμηλό πληθωρισμό, μείωση των επενδύσεων και μικρή αύξηση του ποσοστού ανεργίας. Επιπλέον, η επιχειρηματική και καταναλωτική εμπιστοσύνη κλονίσθηκαν τόσο από τις κακές επιδόσεις των κεφαλαιαγορών όσο και από την προοπτική πολέμου στο Ιράκ.

Η ελληνική οικονομία αναπτύχθηκε με αισθητά ταχύτερο ρυθμό έναντι του ρυθμού ανάπτυξης των οικονομιών της ευρωζώνης, επωφελούμενη από την εισροή πόρων από την Ε.Ε., τα χαμηλά επιτόκια και την αυξημένη εγχώρια ζήτηση, λόγω της προετοιμασίας για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004. Υπήρξε επίσης μικρή κάμψη του ποσοστού ανεργίας. Ωστόσο, ο πληθωρισμός, αν και χαμηλός, διαμορφώθηκε σε υψηλότερα επίπεδα σε σχέση με τον μέσο ευρωπαϊκό και το Χρηματιστήριο συνέχισε την απογοητευτική πορεία του.

Η πλειονότητα των εκπροσώπων της βιομηχανίας θεώρησαν ως σημαντικότερο οικονομικό γεγονός του 2002 την εισαγωγή σε κυκλοφορία των χαρτονομισμάτων και κερμάτων του ευρώ. Πιστεύουν ότι παρ' όλον ότι υπήρξε για τις ίδιες κάποιο βραχυπρόθεσμο κόστος, οι επιπτώσεις του νέου νομίσματος σε μακροπρόθεσμη βάση θα είναι ευεργετικές. Μετά από την εισαγωγή του ευρώ, σημαντικότερο γεγονός του 2002 θεωρήθηκε η συνέχιση της επιβράδυνσης της παγκόσμιας οικονομίας και ιδιαίτερα των οικονομιών της ευρωζώνης.

Τα μηνύματα της παρούσας έρευνας για την πορεία των βασικών μεγεθών της βιομηχανίας το 2002 δεν δικαιολογούν εφησυχασμό· ούτε όμως και πανικό. Εκτιμάται ότι η αξία των πωλήσεων ήταν αυξημένη μόνο κατά 4,4% έναντι του 2001. Η εκτίμηση αυτή συμβαδίζει με επίσημα στοιχεία τόσο για τον όγκο της παραγωγής, όσο και για τις τιμές των βιομηχανι-

κών προϊόντων. Φαίνεται λοιπόν ότι μετά το 2000 οι πωλήσεις αυξάνονται με σημαντικά ασθενέστερο ρυθμό σε σχέση με προηγούμενα έτη.

Στην επιβράδυνση αυτή συντέλεσε και η μείωση της τιμής των καυσίμων τόσο το 2001, όσο και το 2002, καθώς ο κλάδος επεξεργασίας πετρελαίου κατέχει σημαντικό μερίδιο επί της συνολικής αξίας των πωλήσεων της μεταποίησης. Επίσης, η συνεχιζόμενη ασθενής ανάπτυξη στην ευρωζώνη ασφαλώς επηρέασε αρνητικά τη δυνατότητα επέκτασης των εξαγωγών.

Είναι χαρακτηριστικό ότι τα δύο τρίτα των βιομηχανιών (66,3%) δήλωσαν ότι επηρεάσθηκαν αρνητικά από τη διεθνή συγκυρία. Ενδεικτικό ότι η επιβράδυνση έγινε περισσότερο αισθητή το 2002 είναι ότι στην αντίστοιχη ερώτηση που είχε γίνει κατά την περυσινή έρευνα το ποσοστό των εταιρειών, που είχαν δηλώσει ότι είχαν επηρεασθεί κατά το 2001, ήταν αισθητά μικρότερο, 51,7%. Για το ένα τρίτο των βιομηχανιών τα αποτελέσματα της επιβράδυνσης έγιναν έμμεσα αισθητά, αφού είχαν ως τελικό αποτέλεσμα να περιορισθεί η ζήτηση για τα προϊόντα τους στην εγχώρια αγορά. Το 17,2% των εταιρειών επηρεάσθηκε άμεσα, αφού δήλωσε ότι λόγω των συνθηκών αυτών πραγματοποίησε λιγότερες εξαγωγές· τέλος, ένα ποσοστό που πλησιάζει το 10,0% δήλωσε ότι ματαίωσε ή ανέβαλε τα επενδυτικά του σχέδια.

Όμως, παρά τη δυσμενή διεθνή συγκυρία, από την παρούσα έρευνα προκύπτει ότι οι ελληνικές βιομηχανίες πέτυχαν κατά το 2002 να αυξήσουν τις εξαγωγές τους. Εκτιμάται ότι, χωρίς τον κλάδο επεξεργασίας πετρελαίου, η αύξηση της αξίας των εξαγωγών ήταν 6,8%.

Η εκτίμηση αυτή βρίσκεται πολύ κοντά σε προσωρινές εκτιμήσεις της Τράπεζας της Ελλάδος. Από περαιτέρω επεξεργασία των αποτελεσμάτων της έρευνας προκύπτει μάλιστα ότι η άνοδος των εξαγωγών οφείλεται αποκλειστικά στις επιδόσεις των μεσαίων και μικρών βιομηχανιών.

Αντίθετα, οι εξαγωγές των εταιρειών με ενεργητικό υψηλότερο των € 30 εκ. φαίνεται ότι ήταν μειωμένες έναντι του 2001. Υπάρχουν συνεπώς ενθαρρυντικές ενδείξεις για την ύπαρξη ενός μεγάλου αριθμού ελληνικών μεταποιητικών μονάδων μεσαίου και μικρού μεγέθους, που έχουν τη δυνατότητα να ανταποκριθούν με επιτυχία στις απαιτήσεις των αγορών του εξωτερικού.

Η εξαγωγική προσπάθεια πολλών από αυτές έχει ξεκινήσει πρόσφατα με αποτέλεσμα να μπορούν, ξεκινώντας από χαμηλή βάση, να επιτυγχάνουν ιδιαίτερα ικανοποιητικούς ρυθμούς αύξησης των πωλήσεών τους στο εξωτερικό.

Εκτιμάται ότι κατά το 2002 τα μικτά κέρδη της βιομηχανίας αυξήθηκαν με ταχύτερο ρυθμό σε σχέση με τις πωλήσεις (9,5% για το σύνολο της μεταποίησης ή 8,8% χωρίς τον κλάδο επεξεργασίας πετρελαίου). Ως εκ τούτου υπήρξε μια ιδιαίτερα συγκρατημένη αύξηση του κόστους πωληθέντων (κατά 3,1% ή 5,4% ανάλογα με το εάν συμπεριληφθεί ή όχι ο εν λόγω κλάδος). Η ικανοποιητική συμπεριφορά των μικτών κερδών δεν ήταν απόρροια περιορισμού ή συγκράτησης του κόστους της εργασίας. Από την έρευνα προκύπτει ότι, παρά τη μείωση της απασχόλησης κατά 1,2%, το συνολικό εργατικό κόστος ήταν αυξημένο κατά 6,5%. Η εκτίμηση αυτή σχεδόν συμπίπτει με παρόμοιες εκτιμήσεις της Τράπεζας της Ελλάδος και της ΕΣΥΕ. Συνεπώς, η αύξηση στο εργατικό κόστος ανά απασχολούμενο στη μεταποίηση θα πρέπει να ξεπέρασε το 7,0% και ασφαλώς δεν συνέβαλε στην αύξηση των μικτών κερδών.

Η συγκράτηση του ρυθμού αύξησης του κόστους είναι δυνατόν να αποδοθεί σε παράγοντες της συγκυρίας του 2002, όπως οι μειωμένες τιμές των καυσίμων (ιδιαίτερα κατά τους πρώτους εννέα μήνες του έτους) και των πρώτων υλών.

Στις μειώσεις αυτές σημαντικό ρόλο πρέπει να έπαιξε και η ισχυροποίηση του ευρώ έναντι του δολαρίου, που συνεχίζεται εντονότερα και κατά το τρέχον έτος. Φαίνεται συνεπώς ότι το ισχυρό ευρώ λειτουργεί ως παράγοντας συγκράτησης του κόστους παραγωγής της μεταποίησης, παρ' όλον ότι δυσκολεύει τις εκτός της ευρωζώνης εξαγωγές.

Η κύρια όμως αιτία της διαφαινόμενης συγκράτησης της ανόδου του κόστους πωληθέντων θα πρέπει να ήταν η βελτίωση της παραγωγικότητας στη μεταποίηση, που είναι αποτέλεσμα των επενδύσεων που έχουν πραγματοποιηθεί τα τελευταία χρόνια. Η συνέχιση των επενδύσεων και η ενσωμάτωση στην ελληνική βιομηχανία ζωτικών τεχνολογικών καινοτομιών αποτελεί το βασικό μέσο με το οποίο θα συνεχισθεί η αύξηση της παραγωγικότητας.

Όμως, από την παρούσα έρευνα προκύπτει ότι οι βιομηχανικές επενδύσεις υπέστησαν το 2002 σοβαρή καθίζηση που ενδεχομένως να ξεπερνά και το 30,0%. Το εύρημα αυτό επιβεβαιώνει εκτιμήσεις που έχει διατυπώσει πρόσφατα το Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών (IOBE). Ενδεχομένως η συρρίκνωση των επενδύσεων να αντανakλά την αυξημένη αβεβαιότητα που πηγάζει από τη γεωπολιτική αστάθεια αλλά και από απαισιόδοξες προβλέψεις για την πορεία της ευρωπαϊκής οικονομίας. Είναι επίσης πιθανόν ότι η κακή πορεία του ελληνικού Χρηματιστηρίου έχει

σχεδόν εκμηδενίσει τη δυνατότητα χρηματοδότησης επενδύσεων μέσω της κεφαλαιαγοράς. Δεν θα πρέπει να παραγνωρίζεται επίσης ότι η κερδοφορία της βιομηχανίας είχε υποστεί σημαντική κάμψη το 2001, γεγονός που ασφαλώς περιορίσε τις δυνατότητες αυτοχρηματοδότησης.

Επιπλέον, πολλές εταιρείες, κυρίως μεγάλου μεγέθους, ολοκλήρωσαν τον κύκλο των επενδυτικών προγραμμάτων τα οποία είχαν αναλάβει. Ενδεικτική είναι η εκτίμηση από την παρούσα έρευνα ότι οι μεγάλες βιομηχανίες περιόρισαν τις επενδύσεις τους κατά ποσοστό που ξεπερνά το 40,0%. Από τα παραπάνω συνάγεται ότι θα πρέπει να εξετασθεί η βαρύτητα των αναφερθέντων παραγόντων, καθώς και το αν οι λόγοι που προκάλεσαν τη μείωση των επενδύσεων είναι μόνιμοι ή παροδικοί. Αυτό θα βοηθήσει να ληφθούν όλα τα απαραίτητα μέτρα για την ταχεία ανάκαμψη των επενδύσεων. Πάντως, όσον αφορά την επίπτωση των μειωμένων επενδύσεων το 2002 στο κόστος πωληθέντων, αυτή θα πρέπει να ήταν ευεργετική, επειδή οι μειωμένες επενδύσεις συντελούν στη συγκράτηση της ανόδου των ενσωματωμένων στο κόστος πωληθέντων αποσβέσεων της χρήσης.

Όσον αφορά τα καθαρά προ φόρου κέρδη, θα πρέπει ως συνήθως να υπογραμμισθεί ότι η εκτίμηση είναι παρακινδυνευμένη, λόγω του χαμηλότερου ποσοστού απόκρισης σε σχέση με άλλες ερωτήσεις. Φαίνεται ωστόσο ότι δεν υπήρξε το 2002 και νέα μείωση των κερδών, όπως αυτή που είχε καταγραφεί το 2001. Εάν δεν ληφθεί υπ' όψη ο κλάδος του πετρελαίου, ο οποίος πέτυχε μεγάλη αύξηση κερδών, ενδέχεται να καταγραφεί ισχνή αύξηση κερδών και ενδεχομένως μικρότερη των πωλήσεων. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα να μην υπάρξει ουσιώδης μεταβολή στο ποσοστό καθαρού κέρδους, δηλαδή στον λόγο των καθαρών κερδών προς τις πωλήσεις. Η στασιμότητα του ποσοστού καθαρού κέρδους δεν είναι δυνατόν να οφείλεται στην αύξηση του κόστους πωληθέντων που, όπως προαναφέρθηκε, εκτιμάται ότι ήταν συγκρατημένη. Επιπλέον, τα χαμηλά επιτόκια πρέπει να συγκράτησαν ή και να μείωσαν ελαφρά τις χρηματοοικονομικές δαπάνες.

Συνεπώς, θα πρέπει να οφείλεται στην αύξηση των δαπανών προώθησης και διάθεσης των προϊόντων και στην κακή πορεία του Χρηματιστηρίου που επηρέασε αρνητικά το μη λειτουργικό αποτέλεσμα. Είναι φυσιολογικό να αναμένει κανείς ότι σε ένα περιβάλλον εντεινόμενου ανταγωνισμού και διεθνούς επιβράδυνσης, οι ελληνικές βιομηχανίες δαπάνησαν περισσότερα, προκειμένου να διατηρήσουν θετικό τον ρυθμό

μεταβολής των πωλήσεών τους. Η πραγματοποίηση ζημιών από τη μείωση των τιμών των μετοχών στο Χρηματιστήριο κατά το 2002 πιθανώς επηρέασε αρνητικά την κερδοφορία. Αυτό θα πρέπει να έγινε ιδιαίτερα αισθητό από τις μεγάλες βιομηχανίες των οποίων τα κέρδη ήταν και πάλι μειωμένα.

Οι Προσδοκίες της Βιομηχανίας για το 2003

Οι βιομηχανίες φαίνεται ότι αισιοδοξούν για το 2003 και αναμένουν βελτίωση των αποτελεσμάτων τους. Ωστόσο, η αισιοδοξία είναι μετριασμένη, έναντι της περυσινής. Συγκεκριμένα, οι στόχοι για τις πωλήσεις, τις εξαγωγές και τα μικτά κέρδη είναι λιγότερο φιλόδοξοι από εκείνους που είχε καταγράψει η περυσινή έρευνα για το 2002. Οι παρατηρήσεις αυτές ισχύουν ανεξαρτήτως του εάν συμπεριληφθεί ή εξαιρεθεί ο κλάδος επεξεργασίας πετρελαίου. Πρέπει επίσης να υπογραμμισθεί ότι η αισιοδοξία είναι περισσότερο έντονη μεταξύ των μονάδων μικρού-μεσαίου μεγέθους. Οι προσδοκίες όμως για τα προ φόρου κέρδη είναι περισσότερο ευοίωνες από τις αντίστοιχες περυσινές. Τούτο πρωτίστως οφείλεται στο γεγονός ότι μεγάλες ζημιογόνες εταιρείες ελπίζουν σε σημαντικές μειώσεις των ζημιών τους και όχι τόσο σε αναμενόμενες εντυπωσιακές αυξήσεις κερδών μεγάλων κερδοφόρων.

Οι κυριότεροι παράγοντες, οι οποίοι είναι δυνατόν να επηρέασαν ευνοϊκά τις απόψεις της βιομηχανίας, είναι προφανώς ο ταχύς ρυθμός μεγέθυνσης του ΑΕΠ, τα Ολυμπιακά έργα και οι εισροές πόρων από την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Επιπλέον, με την έναρξη των πολεμικών επιχειρήσεων στο Ιράκ, τελείωσε μία μακρά περίοδος αβεβαιότητας. Πρέπει ωστόσο να τονισθεί ότι σε έρευνες που διεξάγονται στις αρχές κάθε έτους υπάρχει ο κίνδυνος να καταγραφεί αισιοδοξία που δεν συμβαδίζει με τα πραγματικά οικονομικά δεδομένα, με αποτέλεσμα να διαψεύδεται στη συνέχεια. Δεδομένου δε ότι εφέτος το ποσοστό ανταπόκρισης της έρευνας ήταν χαμηλότερο του αντιστοίχου περυσινού, υπάρχει μεγαλύτερος κίνδυνος οι εκτιμήσεις που προκύπτουν να είναι λιγότερο αντιπροσωπευτικές.

Από την επεξεργασία των απαντήσεων των επιχειρήσεων προκύπτει ότι οι πωλήσεις του συνόλου της μεταποίησης αναμένεται να αυξηθούν με ρυθμό σημαντικά υψηλότερο αυτού που επετεύχθη το 2002. Πρέπει να σημειωθεί ότι, όπως είχε καταγραφεί και από την έρευνα του 2002, οι μικρού-μεσαίου μεγέθους μο-

νάδες είναι περισσότερο αισιόδοξες. Αντίστοιχη είναι και η εικόνα, η οποία προκύπτει για τις εξαγωγές.

Η αναμενόμενη αύξηση των μικτών κερδών είναι αντίστοιχη αυτής των πωλήσεων. Η βελτίωση αυτή συμβαδίζει με τις προσδοκίες για μικρότερη αύξηση του εργατικού κόστους, μετά την επιτάχυνσή της το 2002, τη συνεχιζόμενη άνοδο του ευρώ και την πτώση των τιμών του πετρελαίου.

Όπως αναφέρθηκε ήδη, ιδιαίτερα έντονη αισιοδοξία επικρατεί όσον αφορά τα προ φόρου κέρδη.

Συγκεκριμένα, προβλέπεται απότομη αύξησή τους κατά περισσότερο από 20%. Η προβλεπόμενη αύξηση στα κέρδη των μεγάλων βιομηχανιών είναι ακόμη μεγαλύτερη. Αυτό εν πολλοίς οφείλεται στο γεγονός ότι σημαντικές ζημιογόνες επιχειρήσεις δήλωσαν ότι θα περιορίσουν το αρνητικό τους αποτέλεσμα το 2003.

Επιπλέον, θα πρέπει να αναμένεται μικρή ανάκαμψη των επενδύσεων το 2003, μετά τη μείωση την οποία υπέστησαν το προηγούμενο έτος. Η εκτίμηση αυτή βεβαίως πιθανόν να αποδειχθεί πολύ αισιόδοξη, δεδομένου ότι η ομάδα των μεγάλων βιομηχανιών προβλέπει νέα μείωση επενδύσεων· οι μικρές-μεσαίες μονάδες ωστόσο προτίθενται να αυξήσουν τις επενδύσεις τους. Τέλος, οι βιομηχανίες, ιδιαίτερα οι μεσαίες και μικρές, σχεδιάζουν να αυξήσουν το προσωπικό τους. Φαίνεται λοιπόν ότι οι επενδύσεις που προγραμματίζουν συνδέονται με τη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

Εν κατακλείδι, πρέπει να υπογραμμισθεί ότι η μεταποίηση είναι από τους πλέον ανοικτούς τομείς της ελληνικής οικονομίας στα ρεύματα του διεθνούς οικονομικού ανταγωνισμού και ιδιαίτερα σε εκείνα που κυριαρχούν στην ενοποιημένη ευρωπαϊκή αγορά. Ένα μεγάλο ποσοστό της παραγωγής της εξάγεται, αλλά και στην εγχώρια αγορά ο ανταγωνισμός από τις εισαγωγές είναι ιδιαίτερα οξύς.

Το ενιαίο νόμισμα αναμφίβολα εξασφαλίζει ένα σταθερό νομισματικό πλαίσιο και, στην παρούσα συγκυρία, χαμηλά επιτόκια. Παράλληλα όμως αποκλείει παρεμβάσεις που είχαν χρησιμοποιηθεί κατά καιρούς στο παρελθόν και οι οποίες είναι ούτως ή άλλως αμφίβολης αποτελεσματικότητας σε μεσοπρόθεσμο ορίζοντα.

Το κλειδί για την επιτυχία είναι πλέον η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, προκειμένου δε αυτή να ενισχυθεί απαιτείται η ταχεία βελτίωση της παραγωγικότητας που εξασφαλίζεται μέσα από επιτυχείς επενδυτικές επιλογές που εκσυγχρονίζουν την παραγωγική βάση τόσο με νέες τεχνολογικές μεθόδους όσο και με ανθρώπινο δυναμικό υψηλών προδιαγραφών. ♦

ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΚΑΙ ΑΝΕΡΓΙΑ: ΔΟΜΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

Στην πρόσφατη τριμηνιαία έρευνα του IOBE «Η Ελληνική Οικονομία» δημοσιεύεται ανάλυση για τις εξελίξεις στην απασχόληση και την ανεργία κατά την τελευταία πενταετία.

Στις επόμενες παραγράφους παρουσιάζονται τα κύρια σημεία της ανάλυσης του IOBE

Με αφορμή τη διακοπή λειτουργίας παραγωγικών μονάδων, τα ζητήματα της απασχόλησης και της ανεργίας αποτέλεσαν το τελευταίο διάστημα αντικείμενο ευρείας δημόσιας συζήτησης. Όμως τα προβλήματα της απασχόλησης δεν είναι συγκυριακά. Εμφανίζουν σαφή δομικά χαρακτηριστικά, που είναι παρόντα τα τελευταία χρόνια και καθορίζουν τις εξελίξεις. Γι' αυτό στις επόμενες παραγράφους καταγράφονται μερικά από τα χαρακτηριστικά αυτά, όπως αναδεικνύονται από ανάλυση των εξελίξεων στην απασχόληση και την ανεργία, και επιχειρείται η επισήμανση των παραγόντων που διαμορφώνουν τις μεσοπρόθεσμες τάσεις. Κύρια πηγή των στοιχείων που χρησιμοποιούνται είναι οι «Έρευνες Εργατικού Δυναμικού» της ΕΣΥΕ, οι οποίες από το 1998 παρουσιάζουν στοιχεία σε τετραμηνιαία βάση, συγκρίσιμα με τα αντίστοιχα όλων των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Α. Απασχόληση

Στην υπό εξέταση περίοδο (1998-2002) οι κύριες τάσεις που επικρατούν στην απασχόληση συνοψίζονται στα ακόλουθα:

1ον Το εργατικό δυναμικό της χώρας μειώνεται, παρά την αύξηση του πληθυσμού.

Το **εργατικό δυναμικό** (απασχολούμενοι και άνεργοι ηλικίας 15 ετών και άνω) παρουσιάζει μείωση: από 4.446.000 άτομα το 1998 φτάνει τα 4.375.175 άτομα το 2002. Αυτό, παρά την αύξηση του πληθυσμού (ηλικίας 15 ετών και άνω) την ίδια περίοδο κατά 256.650 άτομα. Έτσι, το ποσοστό συμμετοχής του εργατικού δυναμικού

στον πληθυσμό περιορίζεται από 50,95% το 1998 σε 48,65% το 2002. Το ποσοστό αυτό θα πρέπει να συγκριθεί με τον μέσο όρο της Ε.Ε που υπερβαίνει το 56%.

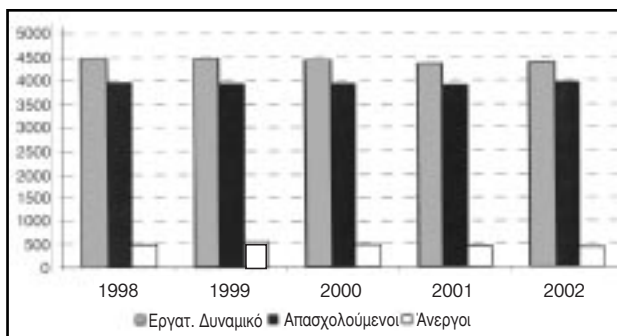
Η μείωση του εργατικού δυναμικού συνοδεύεται από την αντίστροφη τάση αύξησης του **μη οικονομικώς ενεργού πληθυσμού** από 4,3 εκ. το 1998 σε 4,6 εκ. το 2002. Η αύξηση των μη οικονομικώς ενεργών προέρχεται αφενός από τη χαμηλή συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας και αφετέρου από την απόσυρση ατόμων από το εργατικό δυναμικό λόγω γήρανσης. Αξίζει να σημειωθεί ότι τα μη ενεργά οικονομικώς άτομα ηλικίας 65 ετών και άνω από 1687,9 χιλιάδες το 1998 φτάνουν τις 2111,8 χιλιάδες το 2002.

Παράλληλα, όμως με τη «φυσιολογική» αυτή τάση, που προκαλείται από τις δημογραφικές εξελίξεις, επισημαίνεται και η αύξηση των μη ενεργών στην κρίσιμη ηλικία των 20-25 ετών, οι οποίοι από 260 χιλιάδες το 1998 φτάνουν τις 285,4 χιλιάδες το 2002. Η αύξηση αυτή υποδηλώνει ότι περισσότεροι νέοι αποσύρονται τώρα από το εργατικό δυναμικό είτε ως απασχολούμενοι είτε ως άνεργοι. Προφανώς, ένα μεγάλο ποσοστό εξ αυτών είναι σπουδαστές, ο αριθμός των οποίων αυξάνει τα τελευταία χρόνια και συντηρούνται από τις οικογενείες τους.

Το φαινόμενο είναι ενδεικτικό για τη σημασία των **οικογενειακών σχέσεων** στη διαμόρφωση βασικών χαρακτηριστικών της απασχόλησης και της ανεργίας στην Ελλάδα. Οι στενοί οικογενειακοί δεσμοί, που εξακολουθούν να επικρατούν, επιτρέπουν σε ένα μεγάλο αριθμό ατόμων να μη συμμετέχουν καν στο εργατικό δυναμικό και

Διάγραμμα 1

Εργατικό Δυναμικό (Απασχολούμενοι-Άνεργοι)

Πηγή: Έρευνες Εργατικού Δυναμικού 1998-2002, ΕΣΥΕ.

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ – ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

να συντηρούνται από το οικογενειακό εισόδημα. Αν χαλαρώσουν αυτοί οι δεσμοί, οι επιπτώσεις στην αγορά εργασίας μπορεί να είναι εκτεταμένες και έντονες, καθώς θα αυξηθεί σημαντικά ο αριθμός των «αναζητού-

των εργασία», ασκώντας έντονες πιέσεις στην ανεργία. Ανάλογες σκέψεις προκαλεί και η χαμηλή συμμετοχή των **γυναικών** στο εργατικό δυναμικό: παρά την ευνοϊκή εξέλιξη του τελευταίου χρόνου, όταν η απασχόληση

Πίνακας 1

Πληθυσμός (σε χιλιάδες) ηλικίας 15 ετών και άνω – Εργατικό δυναμικό 1998-2002
(Μέσος όρος έτους)

Πληθυσμός		Εργατικό Δυναμικό						Μη οικονομικά ενεργός πληθυσμός
		Σύνολο		Απασχολούμενοι		Άνεργοι		
		% του πληθυσμού		% του εργατικού δυναμικού		% του εργατικού δυναμικού		
1998	8.725,8	4.446,9	50,9	3.952,5	88,9	494,3	11,1	4.279,0
1999	8.808,7	4.465,5	50,7	3.932,9	88,1	532,6	11,9	4.343,3
2000	8.879,0	4.428,0	49,9	3.934,5	88,9	493,6	11,2	4.451,0
2001	8.964,6	4.358,2	48,6	3.901,4	89,5	456,9	10,5	4.606,4
2002	8.991,5	4.375,2	48,65	3.939,5	90,1	435,7	9,9	4.616,3

Πηγή: Έρευνες Εργατικού Δυναμικού 1998-2002, ΕΣΥΕ.

Πίνακας 2

Πληθυσμός (σε χιλιάδες) ηλικίας 15 ετών και άνω – Εργατικό δυναμικό κατά φύλο, 1998-2002
(Μέσος όρος έτους)

Πληθυσμός		Εργατικό Δυναμικό						Μη οικονο- μικά ενεργός πληθυσμός
		Σύνολο		Απασχολούμενοι		Άνεργοι		
		% του πληθυσμού		% του εργατικού δυναμικού		% του εργατικού δυναμικού		
1998								
Άνδρες	4.199,9	2.687,6	64,0	2.492,8	92,8	194,8	7,2	1.512,3
Γυναίκες	4.525,9	1.759,3	38,9	1.459,8	83,0	299,6	17,0	2.766,7
1999								
Άνδρες	4.227,6	2.670,7	63,2	2.460,5	92,1	210,2	7,9	1.556,9
Γυναίκες	4.581,1	1.794,8	39,2	1.472,4	82,0	322,4	18,0	2.786,4
2000								
Άνδρες	4.256,8	2.641,9	62,1	2.448,8	92,7	193,2	7,3	1.614,9
Γυναίκες	4.622,2	1.786,1	38,6	1.485,7	83,2	300,4	16,8	2.836,1
2001								
Άνδρες	4.294,3	2.612,9	60,8	2.429,1	93,0	183,8	7,0	1.681,5
Γυναίκες	4.670,3	1.745,4	37,4	1.472,2	84,4	273,1	15,6	2.925,0
2002								
Άνδρες	4.310,4	2.612,1	60,6	2.440,6	93,4	171,5	6,6	1.698,3
Γυναίκες	4.681,1	1.763,1	37,7	1.498,9	85,0	264,2	15,0	2.918,0

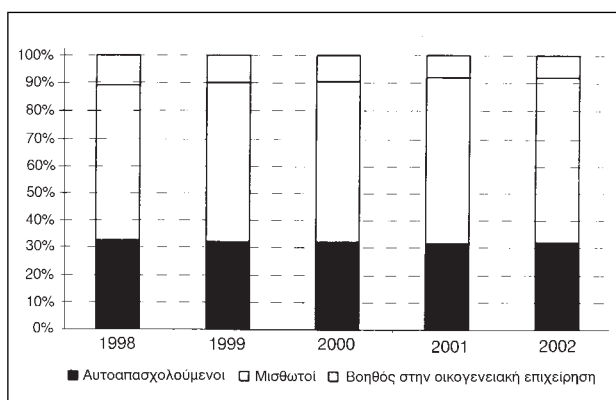
Πηγή: Έρευνες Εργατικού Δυναμικού 1998-2002, ΕΣΥΕ.

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ – ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

των γυναικών αυξήθηκε, το ποσοστό συμμετοχής τους στο εργατικό δυναμικό παραμένει χαμηλό : 40,2% το 2002. Παράλληλα όμως αυξάνει το ποσοστό των μη οικονομικώς ενεργών γυναικών στον πληθυσμό από 31,7% το 1998 σε 32,4% το 2002.

Διάγραμμα 2

Διάρθρωση Απασχόλησης κατά θέση στο επάγγελμα

Πηγή: Έρευνες Εργατικού Δυναμικού 1998-2002, ΕΣΥΕ.

Με τους παράγοντες που σχετίζονται με τις οικογενειακές δομές συνδέεται τέλος και ο μεγάλος αριθμός εργαζομένων που εργάζονται ως **βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση**. Οι εργαζόμενοι αυτοί μειώνονται με την τελευταία πενταετία, ο αριθμός τους όμως διατηρείται υψηλός (316,8 χιλιάδες) και το ποσοστό τους στο σύνολο των εργαζομένων σημαντικό (8%).

Η μείωση του εργατικού δυναμικού που προκύπτει από τις παραπάνω εξελίξεις συμβάλλει στη συγκράτηση του **ποσοστού ανεργίας** στα επίπεδα που καταγράφονται τα τελευταία χρόνια. Υπενθυμίζεται ότι η ανεργία μετριέται ως ποσοστό των ανέργων στο εργατικό δυναμικό. Και οι άνεργοι είναι η διαφορά εργατικού δυναμικού-απασχολούμενων. Είναι δηλαδή:

$$\text{Ανεργία} = \frac{\text{Εργατικό Δυναμικό} - \text{Απασχόληση}}{\text{Εργατικό Δυναμικό}}$$

Αν συνεπώς στον παραπάνω λόγο η απασχόληση διατηρείται σταθερή ή παρουσιάζει μικρές διακυμάνσεις, η ανεργία εξαρτάται καθοριστικά από τις αλλαγές του εργατικού δυναμικού.

Στην υπό εξέταση περίοδο οι αλλαγές στο εργατικό δυ-

ναμικό συνέβαλαν θετικά στην πορεία του ποσοστού ανεργίας. Από την άλλη πλευρά όμως επιβάρυναν σημαντικά τη **σχέση των απασχολούμενων έναντι των μη ενεργών**. Έτσι, ενώ το 1998 ένας εργαζόμενος αντιστοιχούσε σε 1,08 μη ενεργούς, το 2002 η σχέση φτάνει το 1,17. Η αύξηση αυτή ασκεί εντονότερες πιέσεις στα πραγματικά εισοδήματα και στις δυνατότητες του ασφαλιστικού συστήματος.

2^{ον} Η ταχεία οικονομική ανάπτυξη των τελευταίων ετών δεν οδήγησε σε αύξηση της απασχόλησης.

Την ίδια περίοδο (1998-2002) ο **αριθμός των απασχολούμενων** παρουσίασε συνολικά μείωση: από 3.952.500 άτομα, στην αρχή της περιόδου, περιορίστηκε στα 3.939.500 άτομα το 2002. Η μείωση αποδεικνύεται ιδιαίτερα σημαντική, αν ληφθεί υπόψη ότι στην πενταετία αυτή η ελληνική οικονομία παρουσίασε ταχείς ρυθμούς ανάπτυξης, με άνοδο του ΑΕΠ 3,8% κατά μέσο όρο.

Η εξέλιξη αυτή αναδεικνύει ένα μείζον πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας: **την αδυναμία της να μετατρέπει την ανάπτυξη σε νέες θέσεις εργασίας, ή το χαμηλό «περιεχόμενο απασχόλησης» (employment content) της ελληνικής ανάπτυξης.**

Είναι δε σημαντικό να επισημανθεί ότι ανάλογο πρόβλημα δεν υφίσταται σε καμία από τις χώρες της Ε.Ε., στις οποίες η οικονομική ανάπτυξη συνοδεύεται συνήθως και από άνοδο της απασχόλησης.

Στον Πίνακα 3 καταγράφονται οι αναπτυξιακές επιδόσεις της Ελλάδας και μιας σειράς χωρών της Ε.Ε. και συγκρίνονται με τις αντίστοιχες μεταβολές της απασχόλησης.

Από τις συγκρίσεις προκύπτουν τα ακόλουθα:

- Η Ελλάδα επιτυγχάνει ταχείς ρυθμούς ανόδου του ΑΕΠ με μικρή αύξηση της απασχόλησης (2000, 2002) ή ακόμα και με μείωση (1999, 2001). Ανάλογα συμπεράσματα προκύπτουν και αν διερευνηθεί στατιστικά η σχέση ανάπτυξης – απασχόλησης για μια μακροχρονιότερη περίοδο από το 1990. Από την ανάλυση αυτή προκύπτει ότι την τελευταία δεκαετία (1991-2002) η σχέση απασχόλησης – ανάπτυξης στην Ελλάδα είναι αρνητική και στατιστικά σημαντική. Δηλαδή: αύξηση του ΑΕΠ προκαλεί μικρή μείωση στην απασχόληση.
- Αντίθετα, την ίδια δεκαετία (1991-2002) στις άλλες χώρες της Ε.Ε. που εμφανίζονται ενδεικτικά στον πίνακα, η συσχέτιση της μεταβολής του ΑΕΠ και

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ – ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

Πίνακας 3
Ανάπτυξη – Απασχόληση
(Ετήσιες % μεταβολές)

	Ελλάδα		Ισπανία		Ιρλανδία		Ιταλία		Πορτογαλία	
	ΑΕΠ	Απασχόλ.	ΑΕΠ	Απασχόλ.	ΑΕΠ	Απασχόλ.	ΑΕΠ	Απασχόλ.	ΑΕΠ	Απασχόλ.
1998	3,4	2,6	4,3	4,1	8,8	9,0	1,8	1,6	4,5	4,8
1999	3,6	-0,5	4,2	5,5	11,1	6,5	1,6	1,7	3,5	1,6
2000	4,2	0,0	4,2	5,5	10,0	4,9	2,9	1,4	3,5	2,0
2001	4,1	-0,8	2,7	3,7	5,7	2,7	1,8	2,1	1,7	1,6
2002	3,5	1,0	1,9	2,0	3,3	2,0	0,4	1,5	0,7	2,4

Πηγή: European Economy, The EU Economy: 2002 Review, no 6/2002, Newcronos Database.

της μεταβολής της απασχόλησης είναι θετική και σημαντική. Μπορούμε δηλαδή βάσιμα να προβλέψουμε ότι θετική μεταβολή του ΑΕΠ προκαλεί άνοδο της απασχόλησης και αντίστροφα. Για παράδειγμα στην Ιρλανδία, άνοδος του ΑΕΠ κατά μια ποσοστιαία μονάδα σε χρόνο t αναμένεται στατιστικά να προκαλέσει τον ίδιο χρόνο αύξηση της απασχόλησης κατά 0,60%. Στην Ιταλία, για μια ποσοστιαία μονάδα ανόδου του ΑΕΠ, η αύξηση της απασχόλησης εκτιμάται σε 0,71% και στην Πορτογαλία 0,51%.

Εικάζεται ότι τα τελευταία χρόνια η σχέση απασχόλησης – ανάπτυξης στρεβλώνεται από την εισροή μεγάλου αριθμού **παράνομων μεταναστών**, οι οποίοι δεν καταγράφονται. Και ότι αν είχαν συμπεριληφθεί αυτοί θα είχε αποκατασταθεί θετική σχέση των δύο μεγεθών. Με άλλα λόγια, η άνοδος του ΑΕΠ την περίοδο 1991-2002

είχε μεν ως αποτέλεσμα αύξηση της απασχόλησης, η αύξηση όμως αυτή δεν κατεγράφη. Η υπόθεση αυτή δεν είναι δυνατόν να ελεγχθεί. Από τη μακροχρονιότερη διερεύνηση όμως των τάσεων, που αναφέρεται παραπάνω, προκύπτει ότι η σχέση απασχόλησης – ανάπτυξης εμφανίζεται στατιστικά μη σημαντική και την προηγούμενη εικοσαετία.

Αντίθετα, στη δεκαετία 1960-1970, περίοδο της ταχύτερης οικονομικής ανόδου στη μεταπολεμική ιστορία, η άνοδος του ΑΕΠ δημιουργούσε νέες θέσεις εργασίας, με ρυθμούς ταχύτερους απ' όλες τις άλλες χώρες. Φαίνεται δηλαδή ότι την τελευταία δεκαετία η εισροή μεταναστών που δεν καταγράφονται, οδηγεί μεν σε υποεκτίμηση της απασχόλησης, υπάρχουν όμως και άλλοι εξίσου σημαντικοί παράγοντες, όπως οι αλλαγές στη δομή της ελληνικής οικονομίας, οι οποίοι περιορίζουν την ικανότητά της να δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας.

Πίνακας 4
Απασχολούμενοι (σε χιλιάδες) ηλικίας 15 ετών και άνω, κατά τομείς οικονομικής δραστηριότητας, 1998-2002

	1998	1999	1998/99 % μεταβ.	2000	2000/99 % μεταβ.	2001	2001/00 % μεταβ.	2002	2002/01 % μεταβ.
Πρωτογενής Τομέας	704,5	687,9	-2,4	665,2	-3,3	621,3	-7,1	632,5	1,8
Δευτερογενής Τομέας	914,1	894,8	-2,1	890,8	-0,4	891,5	0,1	885,2	-0,7
Τριτογενής Τομέας	2.333,9	2.350,3	0,7	2.378,5	1,2	2.388,6	0,4	2.421,8	1,4
Σύνολο Απασχολουμένων	3.952,5	3.932,9	-0,5	3.934,4	0,0	3.901,5	-0,8	3.939,5	1,0

Πηγή: Έρευνες Εργατικού Δυναμικού 1998-2002, ΕΣΥΕ.

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ – ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

Πίνακας 5

Διάρθρωση απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας, 1998-2002
(% του συνόλου των απασχολούμενων)

	1998	1999	2000	2001	2002
Πρωτογενής Τομέας	17,8	17,5	16,9	15,9	16,1
Δευτερογενής Τομέας	23,1	22,8	22,6	22,9	22,5
Τριτογενής Τομέας	59,0	59,8	60,5	61,2	61,5
Σύνολο Απασχολούμενων	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Πηγή: Έρευνες Εργατικού Δυναμικού.

3^{ον} Συνεχής και έντονη μείωση της απασχόλησης στον αγροτικό τομέα, βραδύτερη στον δευτερογενή και αύξηση στις υπηρεσίες.

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, ερμηνεία των εξελίξεων στην απασχόληση θα πρέπει να αναζητηθεί και στις αλλαγές των δομών της οικονομίας που πραγματοποιούνται τα τελευταία χρόνια. Η σημαντικότερη απ' αυτές φαίνεται πως είναι η αναδιάρθρωση της απασχόλησης στους επιμέρους **τομείς της οικονομίας**. Στην πενταετία '98-2002 ο συνολικός αριθμός των απασχολούμενων μειώθηκε κατά 13.000. Η μείωση αυτή είναι αποτέλεσμα δυο αντιτιθέμενων τάσεων : από τη μια πλευρά πολύ μεγάλων απωλειών στον πρωτογενή τομέα (72.000 άτομα) και μικρότερων στον δευτερογενή τομέα (28.800), οι οποίες αντισταθμίστηκαν εν μέρει από τη σημαντική αύξηση της απασχόλησης στον τομέα των υπηρεσιών (αύξηση κατά 87.925 άτομα).

Οι παραπάνω εξελίξεις στην τομεακή απασχόληση, που αντανακλούν τις αλλαγές που πραγματοποιούνται στην

ελληνική οικονομία τα τελευταία χρόνια, επηρεάζουν και θα συνεχίσουν να επηρεάζουν στο μέλλον την πορεία της απασχόλησης.

Η **πρώτη** τάση, η οποία είναι πιο προφανής και μακροχρόνια είναι **η διαδικασία μετάβασης από μια έντονα αγροτική οικονομία σε μια οικονομία υπηρεσιών** : Το 1992 οι απασχολούμενοι στον αγροτικό τομέα της οικονομίας αντιπροσώπευαν το 21,8% του συνόλου των απασχολούμενων. Σήμερα, μόλις 10 χρόνια μετά, το ποσοστό έχει περιορισθεί στο 16,1 %. Αυτό σημαίνει ότι κάθε χρόνο 20.000 άτομα, κατά μέσο όρο της δεκαετίας, εγκαταλείπουν τον αγροτικό τομέα και αναζητούν εργασία στους άλλους τομείς. Και αυτό συμβαίνει ακόμη και τα χρόνια που η αγροτική παραγωγή παρουσιάζει αύξηση. Αυτοί οι νέοι «αναζητούντες εργασία» ασκούν μόνιμες και ισχυρές πιέσεις στο επίπεδο της απασχόλησης και αποτελούν ένα από τα σημαντικότερα δεδομένα που πρέπει να ληφθούν υπόψη σε οποιαδήποτε ανάλυση των εξελίξεων της απασχόλησης στην Ελλάδα.

Πίνακας 6

Διάρθρωση απασχόλησης κατά τομέα οικονομικής δραστηριότητας
(% του συνόλου των απασχολούμενων)

	Ελλάδα		Ισπανία		Ιρλανδία		Ιταλία		Πορτογαλία		Μ. Βρετανία		Γερμανία	
	2002	1992	2002	1992	2002	1992	2002	1992	2002	1992	2002	1992	2002	1992
Πρωτογενής Τομέας	16,1	21,8	5,9	9,7	6,9	13,7	5,0	8,9	12,4	11,5	1,3	2,2	2,5	3,7
Δευτερογενής Τομέας	22,5	25,1	31,2	32,8	27,7	28,0	31,8	32,7	33,8	32,4	24,3	29,8	32,4	39,0
Τριτογενής Τομέας	61,5	53,0	62,9	57,5	64,9	58,1	63,2	58,4	53,8	56,1	74,2	67,6	65,1	57,3

Πηγή: Newcronos Database.

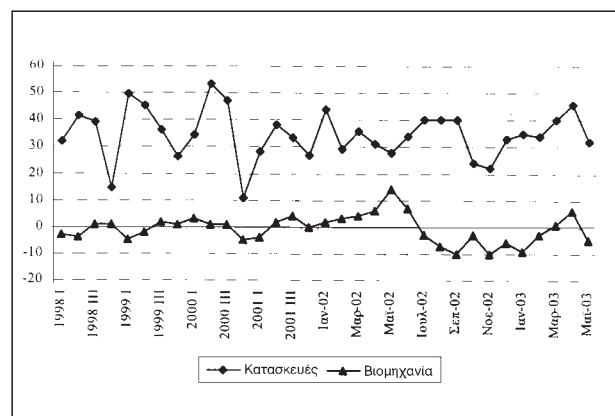
ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ – ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

Για να αυξηθεί η απασχόληση, ή έστω για να μη μειωθεί, οι πιέσεις που δημιουργεί η συνεχής μείωση της απασχόλησης στον αγροτικό τομέα θα πρέπει να αντιμετωπισθούν από ταχεία διεύρυνση των ευκαιριών απασχόλησης στους άλλους τομείς (δευτερογενής, υπηρεσίες). Αν όμως οι ευκαιρίες απασχόλησης στους άλλους τομείς είναι λιγότερες από τις απώλειες στη γεωργία, τότε η συνολική απασχόληση υποχωρεί, ενώ το ΑΕΠ μπορεί να αυξάνει.

Η διαδικασία μετάβασης της ελληνικής οικονομίας σ' ένα νέο πρότυπο, η οποία χαρακτηρίζεται από τη συνεχή μείωση της απασχόλησης στη γεωργία, είναι βέβαια παγκόσμιο φαινόμενο. Σε ορισμένες χώρες της Ε.Ε., όπως π.χ. στο Ηνωμένο Βασίλειο, έχει ολοκληρωθεί προ πολλών ετών. Σε άλλες, όπως η Πορτογαλία, συνεχίζεται. Η Ελλάδα όμως εμφανίζει σημαντική χρονική υστέρηση και έχει ακόμη το υψηλότερο ποσοστό γεωργικής απασχόλησης στην Ευρωπαϊκή Ένωση, όπου τα ποσοστά

Διάγραμμα 3

Επιχειρηματικές προβλέψεις για την Απασχόληση
(Διαφορά θετικών και αρνητικών απαντήσεων)

Πηγή: IOBE.

Πίνακας 7

Απασχολούμενοι (σε χιλιάδες) ηλικίας 15 ετών και άνω, κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας, 1998-2002

	1998	1999	2000	2001	2002
ΣΥΝΟΛΟ	3.952,5	3.932,9	3.934,5	3.901,4	3.939,5
A. Γεωργία, Κτηνοτροφία, Θήρα, Δασοκομία	693,4	675,8	653,5	609,0	618,5
B. Αλιεία	11,1	12,1	11,7	12,3	13,9
Γ. Ορυχεία και Λατομεία	19,2	16,9	17,8	17,3	17,6
Δ. Μεταποιητικές Βιομηχανίες	574,2	567,1	556,5	554,8	538,2
Ε. Παροχή ηλεκτρικού ρεύματος, φυσικού αερίου & νερού	36,4	39,1	36,7	34,7	34,5
ΣΤ. Κατασκευές	284,4	271	279,9	284,7	294,9
Z. Χονδρικό & Λιανικό Εμπόριο, επισκευή οχημάτων & οικιακ. συσκ.	667,7	669,5	677,4	674,4	675,4
H. Ξενοδοχεία και εστιατόρια	238,6	240,0	246,6	247,4	261,8
Θ. Μεταφορές, αποθήκευση και επικοινωνίες	247	250,8	247,9	249,2	239,2
I. Ενδιάμεσοι χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί	94,7	95,9	106,8	105,0	97,0
K. Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, εκμισθώσεις & επιχειρ. Δραστηρ.	192,3	196,5	198,4	214,3	228,8
Λ. Δημόσια διοίκηση & άμυνα, υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση	279,0	284,6	296,5	292,4	294,1
M. Εκπαίδευση	237,1	238,3	241,3	250,9	247,5
N. Υγεία και κοινωνική μέριμνα	182,8	187,1	182,2	176,7	177,1
Ξ. Άλλες δραστηριότητες παροχής υπηρεσιών	138,3	135,2	128,4	128,6	148,1
O. Ιδιωτικά νοικοκυριά που απασχολούν οικιακό προσωπικό	54,7	51,5	52,9	49,7	52,1
Π. Ετερόδοκοι οργανισμοί και όργανα	1,7	1,2	0,2	0,05	0,8

Πηγή: Έρευνες Εργατικού Δυναμικού 1998-2002, ΕΣΥΕ.

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ – ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

της αγροτικής απασχόλησης κυμαίνονται από 1,3% στο Ηνωμένο Βασίλειο μέχρι 12,4% στην Πορτογαλία. Στο σύνολο δε της Ε.Ε το μέσο ποσοστό απασχόλησης στον αγροτικό τομέα δεν υπερβαίνει το 4%.

Ταχεία μείωση της αγροτικής απασχόλησης στον αγροτικό τομέα παρουσιάζει τα τελευταία χρόνια και η Ιρλανδία. Εκεί όμως οι ρυθμοί ανόδου του ΑΕΠ ήταν τόσο υψηλοί και η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας στους άλλους τομείς τόσο ταχεία που αντιστάθμισαν τις απώλειες στη γεωργία, με αποτέλεσμα αύξηση της συνολικής απασχόλησης.

Η **δεύτερη** εμφανής τάση της τελευταίας πενταετίας είναι ο **θαθμισμένος περιορισμός της απασχόλησης και στον δευτερογενή τομέα**. Με εξαίρεση το 2001, όταν η απασχόληση στον τομέα αυξήθηκε κατά 1.000 άτομα, τα υπόλοιπα χρόνια η συνολική απασχόληση στον δευτερογενή τομέα μειώνεται.

Οι εξελίξεις διαφοροποιούνται στους επιμέρους μεγάλους κλάδους του τομέα: Στη μεταποίηση η μείωση είναι σταθερή: -1,2% το 1999, -1,8% το 2000, -0,2% το 2001 και -2,9% το 2002. Αν ληφθεί υπόψη ότι την ίδια περίοδο η βιομηχανική παραγωγή αυξήθηκε σημαντικά (16% περίπου) είναι σαφές ότι οι μειώσεις της απασχόλησης που καταγράφονται στη μεταποίηση θα πρέπει να συσχετισθούν με τις διαδικασίες εκσυγχρονισμού και αναδιάρθρωσης της ελληνικής μεταποίησης, οι οποίες οδηγούν σε υψηλότερη παραγωγικότητα.

Στον άλλο μεγάλο κλάδο του δευτερογενούς τομέα, τις κατασκευές, η απασχόληση, η οποία υποχωρούσε μέχρι

το 1999, παρουσιάζει αισθητή άνοδο τα τρία τελευταία χρόνια: +3,3% το 2000, 1,7% το 2001 και 3,6% το 2002. Είναι φανερό ότι η άνοδος αυτή συνδέεται κυρίως με τα μεγάλα δημόσια έργα και τα έργα που αφορούν τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004.

Οι διαφοροποιήσεις των εξελίξεων στους δυο μεγάλους κλάδους του δευτερογενούς τομέα αποτυπώνονται και στις προβλέψεις των επιχειρήσεων για την απασχόληση όπως καταγράφονται από τις έρευνες οικονομικής συγκυρίας και εμφανίζονται στο Διάγραμμα 3. Οι προβλέψεις των κατασκευαστικών επιχειρήσεων είναι σταθερά υψηλότερες εκείνων των βιομηχανικών και αναφέρονται με σαφήνεια σε άνοδο. Αντίθετα, οι προβλέψεις των βιομηχανιών αναφέρονται σε συνεχή στασιμότητα, ενίοτε δε και σε μικρή πτώση.

Η **τρίτη** εμφανής τάση της απασχόλησης είναι η **συνεχής αύξηση των θέσεων εργασίας στον τομέα των υπηρεσιών**, η οποία παρατηρείται τόσο στους μεγάλους κλάδους υπηρεσιών του Ιδιωτικού τομέα (εμπόριο, ξενοδοχεία) όσο και στους κλάδους του Δημόσιου τομέα (Δημόσια Διοίκηση, Εκπαίδευση).

Ειδικότερα, για την αύξηση της απασχόλησης στον Δημόσιο τομέα θα πρέπει να παρατηρηθούν τα ακόλουθα: Στον πρώτο μεγάλο κλάδο του Δημόσιου τομέα, τη Δημόσια Διοίκηση και Άμυνα, η απασχόληση παρουσιάζει άνοδο: από 279 χιλιάδες το 1998, φτάνει τις 294,1 χιλιάδες άτομα το 2002, αύξηση 5,4%. Ανάλογη ήταν η αύξηση στην Εκπαίδευση (4,4%), όπου το 2002 απασχολούνται 247,5 χιλιάδες άτομα. Αντίθετα στην Υγεία (περιλαμβάνονται και οι ιδιωτικές μονάδες) παρατηρεί-

Πίνακας 8

Απασχολούμενοι (σε χιλιάδες) ηλικίας 15 ετών και άνω, κατά θέση στο επάγγελμα κατά τα έτη 1998-2002

	1998 σε χιλ.	1999 σε χιλ.	1998/99 % μεταβ.	2000 σε χιλ.	1999/00 % μεταβ.	2001 σε χιλ.	2000/01 % μεταβ.	2002 σε χιλ.	2001/02 % μεταβ.
ΣΥΝΟΛΟ	3.952,5	3.932,9	-0,5	3.934,5	0,0	3.901,4	-0,8	3.939,5	1,0
Αυτοαπασχολούμενοι (με & χωρίς προσωπικό)	1.289,0	1.268,7	-1,6	1.270,8	0,2	1.232,1	-3,0	1.266,1	2,8
Μισθωτοί (με μισθό ή ημερομίσθιο)	2.232,9	2.273,2	1,8	2.302,4	1,3	2.353,0	2,2	2.356,7	0,2
Βοηθοί στην οικογε- νειακή επιχείρηση	430,7	391,0	-9,2	361,2	-7,6	316,4	-12,4	316,8	0,1

Πηγή: Έρευνες Εργατικού Δυναμικού 1998-2002, ΕΣΥΕ.

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ – ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

ται τα δυο τελευταία χρόνια μικρή μείωση του αριθμού των απασχολούμενων. Από τα παραπάνω φαίνεται ότι ο Δημόσιος τομέας εξακολουθεί να δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας, πιθανόν όμως με βραδύτερους ρυθμούς απ' ό,τι τα προηγούμενα χρόνια.

4^{ον} Μείωση των αυτοαπασχολούμενων – αύξηση των μισθωτών.

Οι αλλαγές στη διάρθρωση της απασχόλησης κατά τομέα συνοδεύονται από ανάλογες διαφοροποιήσεις της απασχόλησης κατά τη θέση στο επάγγελμα, η οποία εντάσσεται σε τρεις κατηγορίες : Αυτοαπασχολούμενοι

(με ή χωρίς προσωπικό). Μισθωτοί που αμείβονται με μισθό ή ημερομίσθιο. Βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση. Οι τάσεις στις κατηγορίες αυτές συνοψίζονται στα ακόλουθα :

Οι **αυτοαπασχολούμενοι με προσωπικό** παρουσιάζουν το 1999 και το 2000 ισχυρή τάση ανόδου, η οποία εξασθενεί το 2001 και μετατρέπεται σε καθαρή μείωση το 2002. Οι **αυτοαπασχολούμενοι χωρίς προσωπικό** εμφανίζουν συνεχή μείωση την τριετία 1999-2001 και άνοδο το 2002. Συνολικά ωστόσο στην πενταετία ο αριθμός τους μειώνεται από 971.980 άτομα το 1998 στα 967.850 άτομα το 2002. Το ποσοστό των αυτοαπασχολούμενων

Πίνακας 9

Απασχολούμενοι (σε χιλιάδες) ηλικίας 15 ετών και άνω, κατά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας και θέση στο επάγγελμα κατά τα έτη 1998-2002

	ΣΥΝΟΛΟ	Αυτοαπασχολούμενοι με προσωπικό	Αυτοαπασχολούμενοι χωρίς προσωπικό	Μισθωτοί (με μισθό ή ημερομίσθιο)	Βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση
1998					
Σύνολο	3.952,6	289,7	999,1	2.232,9	430,7
Πρωτογενής Τομέας	704,5	40,4	384,3	29,6	250,3
Δευτερογενής Τομέας	914,1	92,1	133,3	640,0	48,8
Τριτογενής Τομέας	2.333,9	157,3	481,6	1.563,3	131,7
1999					
Σύνολο	3.932,9	296,8	972,0	2.273,3	391,0
Πρωτογενής Τομέας	687,9	48,2	381,8	29,1	228,8
Δευτερογενής Τομέας	894,8	88,2	127,5	634,2	44,8
Τριτογενής Τομέας	2.350,3	160,4	462,6	1.610,0	117,4
2000					
Σύνολο	3.934,4	316,6	954,2	2.302,5	361,2
Πρωτογενής Τομέας	665,2	51,1	376,9	24,8	212,5
Δευτερογενής Τομέας	890,8	94,8	125,4	632,7	37,9
Τριτογενής Τομέας	2.378,5	170,6	451,9	1.645,0	110,8
2001					
Σύνολο	3.901,5	316,6	915,4	2.353,0	316,3
Πρωτογενής Τομέας	621,3	50,0	360,9	27,5	182,9
Δευτερογενής Τομέας	891,5	94,4	116,0	648,3	32,8
Τριτογενής Τομέας	2.388,6	172,3	438,5	1.677,1	100,7
2002					
Σύνολο	3.939,6	298,2	967,9	2.356,6	316,8
Πρωτογενής Τομέας	632,5	46,7	376,3	28,5	181,1
Δευτερογενής Τομέας	885,2	83,6	125,8	642,4	33,4
Τριτογενής Τομέας	2.421,9	168,0	465,8	1.685,7	102,3

Πηγή : Έρευνες Εργατικού Δυναμικού 1998-2002, ΕΣΥΕ.

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ – ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

στο σύνολο της απασχόλησης παραμένει σχεδόν αμετάβλητο (32,2% το 1998 και 32,1% το 2002. Ο μεγαλύτερος όγκος των αυτοαπασχολούμενων, ως ποσοστό της συνολικής απασχόλησης, εντοπίζεται στη γεωργία. Εκεί οι αυτοαπασχολούμενοι αντιπροσωπεύουν το 2002 το 66,8% της συνολικής απασχόλησης. Στις υπηρεσίες οι αυτοαπασχολούμενοι υπερβαίνουν τις 633 χιλιάδες και αντιπροσωπεύουν το 26,2% της συνολικής απασχόλησης στον τομέα.

Οι μισθωτοί είναι η μόνη κατηγορία των εργαζομένων που εμφανίζει συνεχή άνοδο την τελευταία πενταετία :

από 2.232,9 χιλιάδες το 1998 φτάνουν τις 2.356,7 χιλιάδες το 2002, αύξηση της τάξεως του 5,5%. Έτσι, οι μισθωτοί αντιπροσωπεύουν το 2002 το 59,8% της συνολικής απασχόλησης έναντι ποσοστού 56,5% το 1998.

Οι βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση μειώνονται σημαντικά τα τελευταία χρόνια : από 430,7 χιλιάδες έχουν περιορισθεί το 2002 στις 316,8 χιλιάδες.

Οι παραπάνω εξελίξεις αντανακλούν επίσης τις αλλαγές που πραγματοποιούνται στη διάρθρωση της οικονομίας, οι οποίες δημιουργούν μεν νέες θέσεις εξηρημέ-

Πίνακας 10

Διάρθρωση απασχολούμενων ηλικίας 15 ετών και άνω, κατά θέση στο επάγγελμα κατά τα έτη 1998-2002

	1998	1999	2000	2001	2002
Αυτοαπασχολούμενοι (με & χωρίς προσωπικό)	32,6	32,3	32,3	31,6	32,1
Μισθωτοί (με μισθό ή ημερομίσθιο)	56,5	57,8	58,5	60,3	59,8
Βοηθοί στην οικογενειακή επιχείρηση	10,9	9,9	9,2	8,1	8,0

Πηγή: Έρευνες Εργατικού Δυναμικού 1998-2002, ΕΣΥΕ.

Πίνακας 11

Απασχολούμενοι (σε χιλιάδες) ηλικίας 15 ετών και άνω, κατά είδος απασχόλησης (πλήρης – μερική) κατά τα έτη 1998-2002

	1998	1999	2002	2002	2002
ΣΥΝΟΛΟ	3.952,5	3.932,9	3.934,5	3.901,4	3.939,5
α) Πλήρης	3.729,4	3.704,2	3.757,2	3.743,8	3.761,1
β) Μερική, επειδή:	223,1	228,7	177,3	157,6	178,4
Παρακολουθεί μαθήματα ή εκπαιδεύεται	9,1	11,0	10,3	7,7	11,4
Έχει ασθένεια ή ανικανότητα	6,0	6,2	5,4	4,5	4,3
Δεν μπορούσε να βρει πλήρη απασχόληση	101,5	103,4	78,1	72,9	76,4
Δεν ήθελε πλήρη απασχόληση	69,5	67,2	52,6	48,1	55,1
Άλλοι λόγοι	35,1	37,4	28,4	21,5	27,6
Δεν δήλωσε τον λόγο	2,0	3,6	2,5	3,0	3,8
% Πλήρους – Μερικής απασχόλησης					
α) Πλήρης	94,4	94,2	95,5	96,0	95,5
β) Μερική	5,6	5,8	4,5	4,0	4,5
ΣΥΝΟΛΟ	100	100	100	100	100

Πηγή: Έρευνες Εργατικού Δυναμικού 1998-2002, ΕΣΥΕ.

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ – ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

νης εργασίας, περιορίζουν όμως τις δυνατότητες αυτο-απασχόλησης και συνακόλουθα τις δυνατότητες απασχόλησης στην οικογενειακή επιχείρηση.

5^{ον} Η μερική απασχόληση υποχωρεί σε πολύ χαμηλά επίπεδα

Το 1998 οι εργαζόμενοι μερικής απασχόλησης ήταν 223,1 χιλιάδες άτομα. Το 2002 έχουν περιορισθεί στις 178,4 χιλιάδες. Έτσι το ποσοστό μερικής απασχόλησης από 5,6% της συνολικής απασχόλησης μειώνεται στο 4,5%. Το ποσοστό αυτό θα πρέπει να συγκριθεί με τον μέσο όρο της Ε.Ε που το 2002 είναι 18,1%.

Β. Ανεργία

Οι εξελίξεις στην απασχόληση και το εργατικό δυναμικό που περιγράφονται στις προηγούμενες παραγράφους ορίζουν και την πορεία της ανεργίας τα τελευταία χρόνια. Οι τάσεις που επισημαίνονται εδώ είναι:

1^{ον} Ο συνολικός αριθμός των ανέργων υποχωρεί, λόγω αυξήσεως των μη οικονομικώς ενεργών.

Το 1998 οι άνεργοι υπολογίζονται σε 494,3 χιλιάδες άτομα. Μετά από μεγάλη έξαρση τον επόμενο χρόνο, ο αριθμός τους παρουσιάζει σταδιακή μείωση για να φτάσει τις 435,7 χιλιάδες το 2002. Η μείωση των ανέργων κατά 58,6 χιλιάδες άτομα, που πραγματοποιήθηκε μέσα στην πενταετία, συνοδεύεται από μείωση και της απασχόλησης κατά 13 χιλιάδες άτομα. Συνολικά δηλαδή

στην πενταετία 1998-2002 η ανεργία περιορίσθηκε όχι επειδή αυξήθηκαν οι θέσεις εργασίας, αλλά επειδή ένας μεγάλος αριθμός ανέργων εγκαταλείπει το εργατικό δυναμικό και καθίσταται μη οικονομικά ενεργός. Έτσι, στην ίδια περίοδο οι μη οικονομικά ενεργοί αυξάνουν κατά 337 χιλιάδες άτομα, αύξηση που δεν δικαιολογείται από την αύξηση του πληθυσμού (265 χιλιάδες). Εξαίρεση στην παραπάνω τάση αποτελεί ο τελευταίος χρόνος, το 2002, όταν οι άνεργοι μειώθηκαν κατά 21,2 χιλιάδες, λόγω της δημιουργίας πολλών νέων θέσεων εργασίας.

2^{ον} Μείωση των μακροχρονίων ανέργων και αυτών που ζητούν εργασία για πρώτη φορά.

Οι μεγαλύτερες κατηγορίες ανέργων είναι δυο: αυτοί που είναι άνεργοι πάνω από ένα χρόνο και αυτοί που αναζητούν εργασία για πρώτη φορά. Και στις δυο αυτές κατηγορίες παρουσιάζεται υποχώρηση: Στην πρώτη, ο αριθμός τους περιορίζεται από 273,6 χιλιάδες το 1998 σε 231 χιλιάδες το 2002, πιθανώς διότι πολλοί από αυτούς εγκαταλείπουν το εργατικό δυναμικό. Οι νέοι άνεργοι μειώνονται συνεχώς τα τελευταία τρία χρόνια και περιορίζονται στις 174,9 χιλιάδες το 2002 έναντι 234,3 χιλιάδων το 1998.

3^{ον} Βελτιώνονται τα ποσοστά ανεργίας στους νέους 15-30 ετών, παραμένουν ωστόσο υψηλά.

Οι άνεργοι στις παραπάνω ηλικίες υπολογίζονται το 2002 στις 215,4 χιλιάδες, αντιπροσωπεύουν δηλαδή το 50% περίπου του συνόλου των ανέργων. Σε σχέση

Πίνακας 12

Άνεργοι (σε χιλιάδες) κατά τη διάρκεια χρόνου ανεργίας ηλικίας 15 ετών και άνω, κατά τα έτη 1998-2002

	1998	1999	2000	2001	2002
ΣΥΝΟΛΟ	494,3	532,6	493,6	456,9	435,7
Ήταν σε διαθεσιμότητα	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Δεν άρχισε ακόμη	1,5	6,0	3,2	5,0	2,6
Έχει βρει μία εργασία που θα αναλάβει αργότερα	11,2	0,0	0,0	0,0	0,0
Λιγότερο από 1 μήνα	21,6	22,8	20,1	26,6	19,1
1 - 2 μήνες	40,3	44,9	46,9	59,5	42,1
3 - 5 μήνες	63,0	67,4	66,7	56,4	63,8
6 - 11 μήνες	83,3	88,4	77,7	68,1	77,2
>12	273,6	303,3	279,0	241,3	231,0
ΝΕΟΙ	234,3	237,8	221,4	208,9	174,9

Πηγή: Έρευνες Εργατικού Δυναμικού 1998-2002, ΕΣΥΕ.

ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΑ – ΕΞΕΛΙΞΕΙΣ

Πίνακας 13

Πληθυσμός (σε χιλιάδες) ηλικίας 15 ετών και άνω – Εργατικό δυναμικό κατά ηλικία και κατάσταση απασχόλησης 1998-2002 (Μέσος όρος έτους)

Πληθυσμός		Εργατικό Δυναμικό						Μη οικονο- μικά ενεργός πληθυσμός
		Σύνολο		Απασχολούμενοι		Άνεργοι		
% του πληθυσμού		% του εργατικού δυναμικού		% του εργατικού δυναμικού				
1998								
Σύνολο	8.725,8	4.446,9	51,0	3.952,5	88,9	494,3	11,1	4.279,0
15-19	706,8	125,7	17,8	76,5	60,9	49,2	39,1	581,0
20-24	706,1	446,1	63,2	318,5	71,4	127,6	28,6	260,0
25-29	726,4	590,0	81,2	491,0	83,2	99,0	16,8	136,3
30-44	2.166,5	1.744,4	80,5	1.598,0	91,6	146,4	8,4	422,1
45-64	2.618,9	1.427,3	54,5	1.357,5	95,1	69,9	4,9	1.191,6
65 +	1.801,2	113,4	6,3	111,0	97,9	2,4	2,1	1,687,9
1999								
Σύνολο	8.808,7	4.465,5	50,7	3.932,9	88,1	532,6	11,9	4.343,3
15-19	707,0	110,1	15,6	64,3	58,4	45,8	41,6	596,8
20-24	690,1	440,4	63,8	310,0	70,4	130,4	29,6	249,7
25-29	709,7	588,3	82,9	479,3	81,5	109,0	18,5	121,4
30-44	2.173,6	1.758,9	80,9	1.593,6	90,6	165,3	9,4	414,8
45-64	2.641,3	1,463,0	55,4	1.382,4	94,5	80,6	5,5	1.178,3
65 +	1.887,2	104,9	5,6	103,3	98,5	1,6	1,5	1.782,3
2000								
Σύνολο	8.879,0	4.428,0	49,9	3.934,5	88,9	493,6	11,1	4.451,1
15-19	684,0	102,6	15,0	64,6	62,9	38,1	37,1	581,5
20-24	680,9	422,6	62,1	305,5	72,3	117,1	27,7	258,3
25-29	704,3	581,3	82,5	478,6	82,3	102,7	17,7	122,9
30-44	2.135,4	1.730,0	81,0	1.570,6	90,8	159,5	9,2	405,4
45-64	2.671,8	1.486,5	55,6	1.411,5	95,0	75,0	5,0	1.185,3
65 +	2.002,6	104,9	5,2	103,7	98,9	1,2	1,1	1.897,7
2001								
Σύνολο	8.964,6	4.358,2	48,6	3.901,4	89,5	456,9	10,5	4.606,4
15-19	637,8	80,1	12,6	51,7	64,6	28,4	35,4	557,7
20-24	696,9	403,2	57,9	295,8	73,4	107,4	26,6	293,7
25-29	694,4	567,8	81,8	473,2	83,3	94,6	16,7	126,6
30-44	2.132,9	1.723,5	80,8	1.574,9	91,4	148,6	8,6	409,4
45-64	2.696,4	1,483,1	55,0	1.406,9	94,9	76,2	5,1	1.213,3
65 +	2.106,4	100,5	4,8	99,0	98,4	1,6	1,5	2.005,9
2002								
Σύνολο	8.991,5	4.375,2	48,7	3.939,5	90,0	435,7	10,0	4.616,3
15-19	600,3	70,8	11,8	47,3	66,8	23,5	33,1	529,5
20-24	675,3	389,9	57,7	291,4	74,7	98,5	25,3	285,4
25-29	681,7	566,1	83,0	472,6	83,5	93,4	16,5	115,6
30-44	2.125,3	1.730,8	81,4	1.584,6	91,6	146,3	8,4	394,5
45-64	2.682,1	1.509,7	56,3	1.437,1	95,2	72,5	4,8	1.172,5
65 +	2.226,8	108,0	4,8	106,5	98,7	1,5	1,3	2.118,8

Πηγή: Έρευνες Εργατικού Δυναμικού 1998-2002, ΕΣΥΕ.

ωστόσο με το 1998 παρατηρείται ουσιαστική βελτίωση, δεδομένου ότι οι άνεργοι αυτών των ηλικιών υπερέβαιναν τότε το 55% του συνόλου των ανέργων.

Παρά τη βελτίωση όμως τα ποσοστά ανεργίας παραμένουν υψηλά. Στην ηλικία 15-19 ετών είναι 33,1%, στα 20-24 χρόνια 25,3% και στις ηλικίες 25-29, 16,5%.

Συμπεράσματα

Η ανεργία στην Ελλάδα αποτελεί δομικό φαινόμενο και όχι συγκυριακό. Αυτό σημαίνει ότι επηρεάζεται πολύ λιγότερο από τις φάσεις του κύκλου –ιδιαίτερα την ανοδική- και περισσότερο από μακροχρόνιους οικονομικούς και κοινωνικούς παράγοντες, που αλλάζουν με πολύ βραδείς ρυθμούς.

Οι παράγοντες αυτοί ευνοούν τη διατήρηση του ποσοστού συμμετοχής του εργατικού δυναμικού στον πληθυσμό σε χαμηλά επίπεδα, τα οποία μάλιστα μειώνονται τα τελευταία χρόνια: το εργατικό δυναμικό από 50,9% του ενεργού πληθυσμού το 1998 φτάνει το 48,6% το 2002. Αυτό αμβλύνει τις πιέσεις στην ανεργία και επιτρέπει την οριακή της μείωση. Αν όμως αυξηθεί το ποσοστό συμμετοχής προσεγγίζοντας τον μέσο ευρωπαϊκό όρο (56,2%) τότε το πρόβλημα της ανεργίας θα εμφανισθεί πολύ οξύτερο.

Το δεύτερο διαρθρωτικό πρόβλημα είναι το χαμηλό «περιεχόμενο απασχόλησης» της ελληνικής ανάπτυξης, το οποίο καθιστά προβληματική την πρόταση «*Η ανάπτυξη μόνο μπορεί να δώσει απάντηση στο πρόβλημα της ανεργίας*». Γιατί, όπως προκύπτει από τα δεδομένα που αναλύθηκαν παραπάνω, η ανάπτυξη στην Ελλάδα ούτε καν τα υφιστάμενα επίπεδα της απασχόλησης δεν μπορεί να συντηρήσει, πόσο μάλλον δε, να συμβάλει και στην απορρόφηση νέων. Τα ερωτήματα συνεπώς που τίθενται είναι: Γιατί η Ελλάδα αποκλίνει τόσο έντονα από τα ευρωπαϊκά δεδομένα; Σε ποίο βαθμό η διάρθρωση της απασχόλησης επηρεάζει τη δυνατότητα της οικονομίας να δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας; Υπάρχει ένα κρίσιμο άνω όριο μεταβολών του ΑΕΠ που πρέπει να προσεγγισθεί για να αρχίσει να γίνεται αισθητή η επίπτωση της ανάπτυξης στην απασχόληση; Και τέλος, πώς θα διευρυνθεί το «περιεχόμενο απασχόλησης» (employment content) της ελληνικής ανάπτυξης;

Αν δεν απαντηθούν τα παραπάνω κρίσιμα ερωτήματα, δεν είναι προφανώς δυνατόν να σχεδιασθούν και να εφαρμοσθούν πολιτικές απασχόλησης με ορθή στόχευση και αποτελεσματικότητα. Οι πολιτικές αυτές πρέπει συνεπώς να λάβουν σοβαρά υπόψη τα ακόλουθα:

1ον Οι θέσεις εργασίας στον αγροτικό τομέα θα συνεχίσουν να μειώνονται και θα συνεχίζεται η διαδικασία μετάβασής τους σε άλλους τομείς. Αυτό δεν σημαίνει αναγκαστικά γεωγραφική μετατόπιση εργαζομένων και δεν αντιστρατεύεται τον στόχο της συγκράτησης του πληθυσμού στις αγροτικές περιοχές. Η μετάβαση σε άλλο τομέα δραστηριότητας, χωρίς γεωγραφική μετακίνηση, είναι εφικτή με την επέκταση αγροτικών δραστηριοτήτων τόσο στη μεταποίηση όσο και στο εμπόριο και τις υπηρεσίες.

Απαιτεί όμως παράλληλα και ενίσχυση των πολιτικών κατάρτισης, καθώς ένα μεγάλο μέρος των εργαζομένων στον αγροτικό τομέα δεν διαθέτει τις απαραίτητες δεξιότητες.

2ον Η διαδικασία εκσυγχρονισμού και αναδιάρθρωσης της μεταποίησης θα συνεχίζεται και οι δυνατότητες δημιουργίας νέων θέσεων εργασίας στον μεταποιητικό τομέα θα παραμείνουν περιορισμένες. Εμμέσως όμως οι βιομηχανικές αναδιρθρώσεις, που συνεπάγονται μεγάλες επενδύσεις οδηγούν σε αύξηση της ανταγωνιστικότητας και της παραγωγής και συμβάλλουν στην αύξηση της απασχόλησης στους άλλους τομείς (κατασκευές, υπηρεσίες). Άμεση αύξηση των θέσεων εργασίας στη μεταποίηση μπορεί να υπάρξει μόνο αν πραγματοποιηθούν νέες μεγάλες επενδύσεις στον τομέα που θα διευρύνουν την παραγωγική του ικανότητα. Συνεπώς, τόσο η ενθάρρυνση των επενδύσεων εκσυγχρονισμού στην υφιστάμενη μεταποίηση όσο και η προσέλκυση νέων μπορούν να συμβάλουν στη δημιουργία νέων θέσεων εργασίας.

3ον Η δυναμική που παρουσιάζουν σήμερα οι κατασκευές στο ζήτημα της απασχόλησης είναι ενδεχόμενο να εξαντληθεί μετά από λίγα χρόνια, γεγονός που θα αυξήσει τις πιέσεις στην ανεργία.

4ον Η αυτοαπασχόληση στην παρούσα μορφή της, που αποτελούσε καταφύγιο μεγάλου αριθμού ατόμων, **θα συνεχίσει να μειώνεται όσο αυξάνει η συγκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων.**

Για να διατηρηθεί και να αυξηθεί απαιτείται η βαθμιαία μετατροπή της σε επιχειρηματική δραστηριότητα. Η ενίσχυση των «μικρών» επιχειρήσεων αποτελεί την ενδεδειγμένη πολιτική για την αύξηση της απασχόλησης των αυτοαπασχολουμένων.

5ον. Το κράτος δεν μπορεί πλέον να λειτουργήσει ως ανάχωμα κατά της ανεργίας, όπως συνέβη στο παρελθόν, καθώς όλα δείχνουν ότι το μέγεθος του θα πρέπει να μειωθεί. ♦

ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ – ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΗ ΚΑΙ Η ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΤΟΥΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

Ομιλία του αντιπροέδρου του ΣΕΒ κ. Νίκου Αναλυτή στο Συνέδριο της Ένωσης Διοικητικών Δικαστών

Η Ευρώπη αντιμετωπίζει μια σειρά από μεγάλες προκλήσεις, ιδιαίτερα, μετά τη διαμόρφωση των στόχων και την οριοθέτηση των διαδικασιών της Λισαβόνας : Να βελτιώσει με ταχείς ρυθμούς την ανταγωνιστικότητά της ενσωματώνοντας ενεργά την πληροφορική και τη νέα τεχνολογία και τη γνώση στην παραγωγική διαδικασία και στη διακίνηση των αγαθών και των υπηρεσιών. Η βελτίωση αυτή της ανταγωνιστικότητας, όμως, πρέπει να γίνει με τέτοιο τρόπο, ώστε να διαμορφώνει τις συνθήκες όχι μόνο διατήρησης του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Μοντέλου, αλλά να συμβάλει δυναμικά και στον εκσυγχρονισμό του.

Τα παραπάνω επισήμανε εισαγωγικά ο αντιπρόεδρος του ΣΕΒ κ. Νίκος Αναλυτής κατά τη διάρκεια ομιλίας του στο Συνέδριο που οργάνωσε στις 26 και 27 Ιουνίου 2003 στην Αθήνα η Ένωση Διοικητικών Δικαστών με θέμα την Απασχόληση, την Κοινωνική Ασφάλιση, τη Μετανάστευση και τη Δικαστική τους Προστασία. Πρόσθεσε δε στη συνέχεια ότι άξονες, όπως το αίσθημα ασφαλείας των εργαζομένων, η άνοδος του βιοτικού τους επιπέδου, η διατήρηση υψηλής ποιότητας κοινωνικής προστασίας και η κοινωνική συνοχή, αποτελούν στο σύνολό τους στόχους τους οποίους η βελτιωμένη ανταγωνιστικότητα πρέπει να υποστηρίζει και εκσυγχρονίζει, γιατί κι αυτή επηρεάζεται από το κοινωνικό και εργασιακό κλίμα.

Αυτά δε πρέπει να συμβούν σε μία εποχή που συγχρόως θα αντιμετωπίζονται δύο ιδιαίτερα σοβαρά και πολύπλοκα θέματα :

Το ένα είναι η οικονομική συγκυρία, η οποία απ’ όλες τις ενδείξεις που υπάρχουν δεν δημιουργεί αισιοδοξία για το άμεσο οικονομικό μέλλον.

Το δεύτερο είναι η διεύρυνση και η ενσωμάτωση στην Ευρωπαϊκή Ένωση των δέκα νέων χωρών.

Η εξέλιξη αυτή σημαίνει μεγαλύτερη προσπάθεια ώστε να ανέβει το επίπεδο ανταγωνιστικότητας αυτών των χωρών, καθώς και η διαμόρφωση μιας κουλτούρας κοινωνικού διαλόγου.

Οι παραπάνω προκλήσεις, συνέχισε ο κ. Αναλυτής, δεν είναι εύκολο να αντιμετωπισθούν ούτε αυτό θα γίνει αυτόματα. Απαιτείται μια συνολική ενεργοποίηση των κρατών - μελών, των υπηρεσιών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής καθώς και των λοιπών θεσμικών οργάνων της Ένωσης και των Κοινωνικών Φορέων.

Καίριο και κεντρικό ρόλο μπορούν και οφείλουν να ασκήσουν οι κοινωνικοί εταίροι, στους οποίους ήδη τόσο η Συνθήκη του Άμστερνταμ όσο και οι Στόχοι της Λισαβόνας καθώς και μια σειρά από Αποφάσεις των Συνόδων Κορυφής αποδίδουν πρωταγωνιστική και υπεύθυνη σημασία.

Τα παραπάνω θέματα που ανέφερα, αποτελούν τις άμεσες ανησυχίες για την οικονομική διεύρυνση, τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και την αύξηση της απασχόλησης.

Όμως, να μου επιτραπεί να προσθέσω και δύο-τρεις έμμεσες μελλοντικές ανησυχίες, που ήδη εκφράζονται και

στα κείμενα της Επιτροπής και που θα επηρεάσουν τον μεγάλο στόχο της ποσότητας και ποιότητας της απασχόλησης.

Αυτές είναι :

- *Οι δημογραφικές τάσεις, οι οποίες οδηγούν σε μείωση και γήρανση του ενεργού πληθυσμού, δημιουργούν ανησυχίες για την οικονομική βιωσιμότητα του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης.*

- *Η ταχύτητα με την οποία μεταβάλλεται η τεχνολογία, η πληροφορική, η επικοινωνία, θα ακυρώνει όλο και περισσότερες γνώσεις του εργατικού δυναμικού και θα απαιτείται μια συνεχής διαδικασία ανανέωσης της γνώσης.*

Αυτό σημαίνει ότι από τώρα όχι μόνο πρέπει να γίνουν επενδύσεις στο ανθρώπινο δυναμικό αλλά και να διαμορφωθεί, μέσα από ένα εκτεταμένο διάλογο, μια ουσιαστική μεταρρύθμιση, μια νέα στρατηγική για την εκπαίδευση σε όλα τα επίπεδα.

Επίσης, χώρος μελλοντικού προβληματισμού, που ήδη έχει αρχίσει να εμφανίζεται, είναι το γεγονός ότι ο επαγγελματικός βίος γίνεται όλο και πιο σύνθετος και απαιτητικός.

Οι συνθήκες θα οδηγούν στην ανάγκη αλλαγής θέσεων εργασίας, αλλαγής εργοδοτών, αλλαγής αντικειμένου εργασίας.

Αυτό σημαίνει ότι οι εργαζόμενοι πρέπει να είναι προσαρμοσμένοι στη διαχείριση των αλλαγών και σε μία αυξημένη αίσθηση ευελιξίας, που θα τους επιτρέπει να προσαρμόζονται, χωρίς να μειώνεται το αίσθημα της ασφάλειας, που έχουν ανάγκη.

Τα παραπάνω δεδομένα στο Ευρωπαϊκό επίπεδο έχουν φέρει τους κοινωνικούς εταίρους στο κέντρο των εξελίξεων και έχουν αυξήσει τον ρυθμιστικό τους ρόλο.

Στη σημερινή πρραγματικότητα, τόνισε ο κ. Αναλυτής, είναι αδύνατο να παρακολουθήσει κανείς τις εξελίξεις της ευρωπαϊκής οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής χωρίς να στηρίζεται σε συναινετικές διαδικασίες, οι οποίες έχουν αφετηρία τον διάλογο.

Ο διάλογος θεωρείται πλέον αναπόσπαστο τμήμα της ποιότητας των εργασιακών σχέσεων ως μέσο διαχείρισης των αλλαγών αλλά και παράγοντας της Ευρωπαϊκής διακυβέρνησης.

Αποτελεί μηχανισμό λήψης αποφάσεων με συναίνεση και λειτουργεί ως πρωταρχικός μοχλός προώθησης της κοινωνικής πολιτικής και διατήρησης της ανταγωνιστικότητας. Μια σειρά από θεσμικές ενέργειες και αποφάσεις έχουν αναγνωρίσει αυτό το γεγονός και έχουν θεσμοθετήσει τον ρόλο των κοινωνικών εταίρων και του διαλόγου.

Τέτοιες είναι :

Οι Συνθήκες του Μάαστριχτ και του Άμστερνταμ, οι οποίες δίνουν τη δυνατότητα στους κοινωνικούς εταίρους να διαπραγματεύονται και να συμφωνούν θεσμικά ζητήματα που τους αφορούν, αντί αυτά να ορίζονται εκ των άνω από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

Η εκπόνηση των Εθνικών Σχεδίων Δράσης για την Απασχόληση και η υιοθέτηση της ανοιχτής μεθόδου συντονισμού για την παρακολούθηση της εξέλιξής τους, είναι ένας άλλος θεσμικός χώρος που στηρίζεται και στη συμμετοχή των κοινωνικών εταίρων.

Ακόμη, να προσθέσω ότι φέτος θεσμοθετήθηκε η Τριμερής Κοινωνική Σύνοδος Κορυφής που θα συνέρχεται κάθε εαρινό Ευρωπαϊκό Συμβούλιο για την παρακολούθηση της Λισαβόνας.

Όλα τα παραπάνω αποτελούν δείγματα σταδιακής αναβάθμισης του ρόλου των κοινωνικών εταίρων στα νέα δεδομένα.

Ιδιαίτερη αναφορά πρέπει να γίνει στο Συμβούλιο της Βαρκελώνης (Μάρτιος 2002), σύμφωνα με τα συμπεράσματα του οποίου θα πρέπει να ενισχυθεί ο ρόλος των κοινωνικών εταίρων στον εκσυγχρονισμό της οργάνωσης της εργασίας, στη βελτίωση της ποιότητάς της, στην επαγγελματική κατάρτιση, καθώς και στην πρόσβαση και την παραμονή στην απασχόληση.

Οι κοινωνικοί εταίροι είναι συνυπεύθυνοι προκειμένου να επιτευχθεί ισορροπία μεταξύ ευελιξίας και ασφάλειας στον τομέα της απασχόλησης και η προσαρμοστικότητα των επιχειρήσεων και των εργαζομένων στις νέες συνθήκες.

Συνεχίζοντας την ομιλία του ο κ. Αναλυτής έκανε μια γρήγορη αναφορά στο τι έχουμε επιτύχει, τι έχουμε να δείξουμε, μέχρι σήμερα, σε Ευρωπαϊκό και σε Εθνικό επίπεδο για την υλοποίηση της Ευρωπαϊκής Στρατηγικής για την απασχόληση, επισημαίνοντας ότι ο Κοινωνικός Διάλογος έχει εισέλθει πλέον στο σύστημα των κοινωνικών ισορροπιών με συγκεκριμένη θεσμοθετημένη μορφή. Όμως, όπως είπε, αυτό δεν σημαίνει ότι ανακαλύφθηκε τώρα.

I. Το 1986 έλαβε χώρα η πρώτη συνάντηση των κοινωνικών εταίρων σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, εμπνευστής της οποίας ήταν ο τότε Πρόεδρος της Επιτροπής Jack Delors. Η συνάντηση του Val Duchesse οριοθέτησε τη θεσμοθετημένη διαδικασία του Κοινωνικού Διαλόγου.

Από τότε έχουν συνυπογραφεί από τους Ευρωπαίους κοινωνικούς εταίρους περισσότερες από 15 κοινές γνώμες, οι οποίες πραγματεύονται και προωθούν θέματα ευρύτερης κοινωνικής πολιτικής, όπως :

Εκπαίδευση, κατάρτιση, νέα οργάνωση της εργασίας, προώθηση της απασχόλησης και άλλες.

Οι κοινές αυτές γνώμες δεν είναι βέβαια δεσμευτικές,

παίζουν όμως σημαντικό ρόλο στην προώθηση των σχετικών θεμάτων όχι μόνο ευαισθητοποιώντας τους πρωταγωνιστές, αλλά και δημιουργώντας ουσιαστική ηθική δέσμευση.

Μετά τη Συνθήκη του Μάαστριχτ (1991) και του Άμστερνταμ (1997), οι κοινωνικοί εταίροι αποκτούν το δικαίωμα της διαπραγμάτευσης και υπογραφής συμβάσεων, οι οποίες υποχρεώνουν την Επιτροπή να εκδώσει σχετικές οδηγίες.

Έτσι ο Διάλογος των κοινωνικών εταίρων εξοπλίζεται με θεσμική δύναμη. Έχουν υπογραφεί 4 Ευρωπαϊκές Συμφωνίες Πλαίσιο για τη μερική απασχόληση, για τις συμβάσεις ορισμένου χρόνου εργασίας, κ.ά.

Τελευταία εξέλιξη αυτού που ονομάζουμε Κοινωνικό Διάλογο, αποτελεί το 3/ετές Πρόγραμμα Δράσης που συμφωνήθηκε μεταξύ των κοινωνικών εταίρων το 2002 και θα ολοκληρωθεί το 2005.

Το πρόγραμμα αυτό, που έχει αρχίσει ήδη να εφαρμόζεται, περιλαμβάνει 19 δράσεις, οι οποίες καλύπτουν μια μεγάλη ποικιλία θεμάτων όπως το stress στην εργασία, την προώθηση της ισότητας των φύλων, κοινή διακήρυξη για τα άτομα με αναπηρίες.

II. Όσον αφορά τώρα τον Κοινωνικό Διάλογο σε Εθνικό επίπεδο, τόνισε στη συνέχεια ο κ. Αναλυτής, οι κοινωνικοί εταίροι συμμετέχουν κάθε χρόνο στην εκπόνηση του Εθνικού Σχεδίου Δράσης για την απασχόληση και πιστεύουμε ότι συνέβαλαν αποφασιστικά στην πραγματοποίηση μιας σειράς ενεργειών και στη δημιουργία νέων θεσμών, όπως είναι η Εθνική Επιτροπή για την απασχόληση και η Εθνική Επιτροπή για την κοινωνική προστασία, οι οποίες ευελπιστούμε να βελτιώσουν την αποτελεσματικότητα στην αγορά εργασίας.

Ακόμη, στα ευρύτερα πλαίσια του Κοινωνικού Διαλόγου υπάγεται και η Εθνική Γενική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας. Ο θεσμός αυτός συναντάται σε πολύ λίγα κράτη μέλη της Ένωσης. Οι κοινωνικοί εταίροι μέσα από αυτή τη Σύμβαση καθορίζουν τα κατώτερα όρια αποδοχών για την εργασία.

Όμως, τα τελευταία (12) χρόνια η διαπραγμάτευση για την Εθνική Σύμβαση μπορεί να θεωρηθεί ότι έχει εξελιχθεί σε Forum Κοινωνικού Διαλόγου, που επιχειρεί να αντιμετωπίσει διάφορα θέματα εργασιακών και κοινωνικών σχέσεων, συμβάλλοντας μ' αυτόν τον τρόπο στην ανάπτυξη και την εμπέδωση της κοινωνικής συνοχής.

Μία σειρά από παραδείγματα που δικαιολογούν την παραπάνω τοποθέτηση, τόνισε ο κ. Αναλυτής, είναι τα εξής :

- ***Καθιέρωση και διαχείριση ειδικής εργοδοτικής και εργατικής εισφοράς για την ενίσχυση της κατάρτισης και την καταπολέμηση της ανεργίας.***

(συνέχεια στη σελ. 24)

- ***Σταδιακή βελτίωση των γονικών***

αδειών και των αδειών μητρότητας.

- ***Βελτίωση των εκπαιδευτικών αδειών των νέων εργαζομένων, προκειμένου να ενισχύσουν την δια βίου μάθηση.***

- ***Κάλυψη ασφαλιστικών εισφορών ηλικιωμένων και μακροχρόνια ανέργων.***

ΠΑΡΑΓΩΓΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ

Οι νέες περιβαλλοντικές ρυθμίσεις για τις βιομηχανικές και βιοτεχνικές δραστηριότητες καθιστούν την Αττική ελκυστική για την ανάπτυξη σύγχρονων παραγωγικών μονάδων

Συμπληρώθηκαν ήδη δύο χρόνια από την ψήφιση του νομοσχεδίου για τη «Βιώσιμη ανάπτυξη στην Αττική» που αντικατέστησε το Π.Δ. 84/84 και το οποίο καθορίζει νέες κατευθύνσεις σχετικά με τον τεχνολογικό, χωροταξικό και αναπτυξιακό προσανατολισμό της βιομηχανικής δραστηριότητας στην περιοχή. Η ψήφιση του Νόμου 2965/2001 συνέπεσε με μια συγκυρία ιδιαίτερα κρίσιμη για την ευρύτερη περιοχή της Αθήνας. Τόσο τα έργα, τα οποία υλοποιούνται ή έχουν προγραμματισθεί μέσα από το Γ΄ ΚΠΣ, όσο και αυτά που είναι άμεσα συνδεδεμένα με τους Ολυμπιακούς Αγώνες δημιουργούν δυνατότητες για την αναβάθμιση της λειτουργικότητας του νόμου. Έτσι η Αττική καθίσταται ελκυστική για ανάπτυξη νέων σύγχρονων δραστηριοτήτων, ενώ αναμένονται αναδιατάξεις σε αρκετές από αυτές που ήδη υφίστανται και λειτουργούν.

Τις επισημάνσεις αυτές έκανε κατά τη διάρκεια ομιλίας του σε Ημερίδα του ΕΟΜΜΕΧ με θέμα: «Βιώσιμη Ανάπτυξη στην Αττική και Επιχειρήσεις: Νέες περιβαλλοντικές ρυθμίσεις που αφορούν τις βιομηχανίες και βιοτεχνίες του νομού Αττικής» ο κ. Φωκίωνας Δεληγιάννης, Συντονιστής Βιομηχανικών Υποδομών και Ανάπτυξης του ΣΕΒ. Πρόσθεσε δε στη συνέχεια ότι με βάση τις διαπιστώσεις αυτές ο Σύνδεσμος Ελληνικών Βιομηχανιών θεώρησε ότι κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις το νέο θεσμικό πλαίσιο μπορεί να συμβάλει στην ανταπόκριση των επιχειρήσεων της Αττικής στις νέες προκλήσεις, καθώς και στην επιτυχή αντιμετώπιση προβλημάτων, κάποια από τα οποία οδήγησαν στην εγκατάσταση του Π.Δ. 84/84, κάποια άλλα όμως περισσότερα και ιδιαίτερα σημαντικά προέκυψαν από την επί δεκαεπτά χρόνια εφαρμογή των διατάξεων του παραπάνω νομοθετήματος. Μέρος των προβλημάτων αυτών αναδύθηκαν, όπως ίσως μερικοί θυμούνται, μετά τον μεγάλο σεισμό του 1999 στο πλαίσιο των ενεργειών για παροχή ενισχύσεων από την πολιτεία προς τις πληγείσες βιοτεχνίες.

Είναι γεγονός, συνέχισε ο κ. Δεληγιάννης, ότι ο νέος νόμος εξαρτά σε μεγάλο βαθμό την ανάγκη για ύπαρξη πλαισίου βιωσιμότητας και περιβαλλοντικά συμβατής λειτουργίας των βιομηχανιών της Αττικής από την οργανωμένη χωροθέτηση.

Η απαίτηση αυτή, αποτυπωμένη ήδη εδώ και πολλά χρόνια, δεν έχει ικανοποιηθεί μέχρι στιγμής στον επιθυμητό βαθμό. Θα έλεγα μάλιστα ότι οι σχετικές διαδικασίες εμφανίζουν ανησυχητική στασιμότητα, όπως άλλωστε συμβαίνει και με το ευρύτερο πρόβλημα του προσδιορισμού των χρήσεων γης και όχι μόνον για την περίπτωση της Αττικής.

Έτσι οι κάθε είδους προσδοκίες που απορρέουν από αυτή την ασάφεια οδηγούν σε φαινόμενα κερδοσκοπίας, παρεμπόδισης της ανάπτυξης καθώς και σε αυθαίρετες συμπεριφορές.

Εύκολα γίνεται αντιληπτό, τόνισε ο κ. Δεληγιάννης στη συνέχεια, ότι εφόσον τα ανωτέρω παραμείνουν, ο νέος νόμος δεν είναι δυνατόν να λειτουργήσει. Για τον λόγο αυτό ο Σύνδεσμος Ελληνικών Βιομηχανιών πιστεύει ότι η πολιτεία πρέπει άμεσα να εντατικοποιήσει τις προσπάθειές της είτε χωροθετώντας νέες ζώνες ανάπτυξης μεταποιητικών δραστηριοτήτων στον νομό είτε προσδίδοντας σε περιοχές, όπου κυριαρχεί το βιομηχανικό στοιχείο, τους αντίστοιχους χαρακτηρισμούς.

Παράλληλα πρέπει να προχωρήσει στη δημιουργία των υποδομών που απαιτούνται για την απρόσκοπτη και περιβαλλοντικά συμβατή λειτουργία των επιχειρήσεων, που ήδη υφίστανται ή πρόκειται να εγκατασταθούν στις υπόψη περιοχές.

Θέλω να επισημάνω ιδιαίτερα, συνέχισε, ότι κάτι τέτοιο θα στηρίξει την προσπάθεια αντιμετώπισης των προβλημάτων ορισμένων περιοχών του λεκανοπεδίου, όπου παρατηρείται συνύπαρξη δραστηριοτήτων υπό καθεστώς δυσαρμονίας και όπου μέχρι σήμερα κάθε προσπάθεια διευθέτησης έχει προσκρούσει στην έλλειψη οργανωμένων χώρων μετεγκατάστασης.

Από την άλλη πλευρά το νέο θεσμικό πλαίσιο συμβάλλει στη δημιουργία ενός περιβάλλοντος υποστηρικτικού στη λειτουργία των μεταποιητικών μονάδων καλύπτοντας τις ανάγκες τους για εκσυγχρονισμό, λελογισμένη επέκταση, καθετοποίηση ή διαφοροποίηση των παραγομένων προϊόντων. Ταυτόχρονα όμως προβλέπει και την εκπλήρωση κάποιων υποχρεώσεων με στόχο τη διασφάλιση της περιβαλλοντικής συμβατότητας των παραπάνω.

Θεωρούμε ότι ο συνδυασμός των προσφερομένων δυνατοτήτων με τις αναλαμβανόμενες υποχρεώσεις συνθέτει ένα πεδίο για ανάπτυξη συναινετικών διαδικασιών και συμφωνιών σε ό,τι αφορά τον τρόπο και τους ρυθμούς υλοποίησης των προβλεπομένων.

Η ίδια η πολιτεία αναγνώρισε την περασμένη άνοιξη τη χρησιμότητα ενός συντονιστικού οργάνου που με

συμμετοχή όλων των εμπλεκομένων μερών θα προχωρούσε στον προγραμματισμό της υλοποίησης των προβλεπομένων εξυγιαντικών παρεμβάσεων αναδεικνύοντας παράλληλα τη συναίνεση και την πρακτική αντιμετώπιση των όποιων προβλημάτων. Στο όργανο αυτό μετέχει και ο ΣΕΒ.

Δυστυχώς όμως ενώ ο αρχικός προγραμματισμός προέβλεπε μέσα από αυτή την πρωτοβουλία αποτελέσματα στο πλαίσιο ενός χρονοδιαγράμματος που ανταποκρινόταν στον επείγοντα χαρακτήρα του συνολικού εγχειρήματος, πέρα από μία πρώτη συνάντηση στις αρχές του περασμένου καλοκαιριού δεν είχε δοθεί συνέχεια μέχρι πρόσφατα, ενώ και οι εκκρεμότητες είναι πολλές και σημαντικές και τα χρονικά περιθώρια διαρκώς στενεύουν.

Ο ΣΕΒ έθεσε πρόσφατα το θέμα στον νέο Γενικό Γραμματέα Βιομηχανίας, έλαβε δε τη διαβεβαίωση ότι η διαδικασία θα προχωρήσει.

Κρίσιμο είναι και το θέμα στήριξης της συνολικής προσπάθειας μέσα από τη θεσμοθέτηση ενός καθεστώτος ενισχύσεων που θα επιτρέψει την υλοποίηση των προβλεπομένων, χωρίς να διακυβεύει το μέλλον μεγάλου αριθμού μεταποιητικών επιχειρήσεων.

Θέλω να επισημάνω, συνέχισε ο κ. Δεληγιάννης, ότι οι επιχειρήσεις αυτές λειτούργησαν τα τελευταία 20 χρόνια κάτω από ένα εξαιρετικά περιοριστικό καθεστώς και δεν μπόρεσαν να αποκτήσουν επίπεδα οικονομικής ευρωστίας τέτοια που να τους επιτρέπουν να αναλάβουν αποκλειστικά δι' ιδίων μέσων τις εξυγιαντικές πα-

ρεμβάσεις που ο νόμος επιβάλλει. Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί στο γεγονός ότι προβλέπεται υποχρεωτική περιβαλλοντική πιστοποίηση και εισαγωγή καθαρών τεχνολογιών.

Τούτο συνδυαζόμενο με το νέο Κοινοτικό καθεστώς κρατικών ενισχύσεων για περιβαλλοντικές επενδύσεις δημιουργεί ερωτηματικά για το κατά πόσον η δυνατότητα, την οποία ο νέος νόμος προβλέπει για συγχρηματοδότηση των συγκεκριμένων επενδύσεων, μπορεί να έχει πρακτική εφαρμογή (πέρα βέβαια από τη δυνατότητα υπαγωγής στον Κανονισμό de minimis που όμως κρίνεται ανεπαρκής).

Ένας τρόπος για παράκαμψη του προβλήματος θα ήταν η άρση της νομικής υποχρέωσης για υλοποίηση των επενδύσεων αυτών (κάτι που εξακολουθεί να ισχύει για την υπόλοιπη Ελλάδα) και ο προσανατολισμός προς ένα καθεστώς εθελοντικών συμφωνιών.

Και μόνο από αυτή την ανάγκη αναδεικνύεται η χρησιμότητα του οργάνου, στο οποίο αναφέρθηκα προηγουμένως, και η ανάγκη επανεργοποίησής του.

Τελειώνοντας, ο κ. Δεληγιάννης, επισήμανε ότι ιδιαίτερη μέριμνα θα πρέπει να ληφθεί για την ουσιαστική ενίσχυση των δραστηριοτήτων που ο νέος νόμος υποχρεώνει να μετεγκατασταθούν, δεδομένου ότι με βάση τα ισχύοντα σήμερα είναι δυνατή η συγχρηματοδότηση του κόστους μετεγκατάστασης (αποξήλωση, μεταφορά, επανεγκατάσταση) χωρίς να λαμβάνεται η μέριμνα για την αντικατάσταση των παγίων που εγκαταλείπονται οριστικά. ♦

ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ – ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΣΦΑΛΙΣΗ ΚΑΙ Η ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΤΟΥΣ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ

(συνέχεια από τη σελ. 22)

• **Επεξεργασία και παρουσίαση θέσεων των κοινωνικών εταίρων για την αναμόρφωση του Συστήματος Κοινωνικής Ασφάλισης.**

Κλείνοντας την ομιλία του ο κ. Αναλυτής πρόσθεσε ότι εκτός από τα επιτεύγματα στο πλαίσιο της Εθνικής Γενικής Συλλογικής Σύμβασης Εργασίας, οι κοινωνικοί εταίροι στην Ελλάδα διαμόρφωσαν μέσω διαλόγου και έξω από τα πλαίσια της Εθνικής Σύμβασης μία σειρά από θεσμούς, που όλοι τείνουν προς τη βελτίωση των όρων εργασίας και τη βελτίωση της κοινωνικής συνοχής.

Τέτοιοι είναι η Κοινωνική και Οικονομική Επιτροπή που δημιουργήθηκε το 1994, ο Οργανισμός Μεσολάβησης και Διαιτησίας (1991), το Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας, το Ελληνικό Ινστιτούτο Υγιεινής και Ασφάλειας των Εργαζομένων (1992).

Ο θεσμός του Κοινωνικού Διαλόγου εξελίσσεται συνεχώς και δυναμικά και πιστεύω βαθύτατα ότι οι κοινωνικοί εταίροι έχουν να συνεισφέρουν με θετικό τρόπο στην επίτευξη ευρύτερων στόχων, οι οποίοι εξυπηρετούν την Κοινωνία στο σύνολό της. Και θα ήθελα, από την πλευρά των

Εργοδοτών, να τονίσω ότι ο διάλογος παίζει ρόλο στη διαμόρφωση της Στρατηγικής για την απασχόληση, αλλά δεν εξαντλείται σ' αυτά τα όρια. Υπάρχει ένας πολύ μεγαλύτερος χώρος, τον οποίο πρέπει να καλύπτει.

Η Στρατηγική για την απασχόληση είναι ένα θαυμάσιο, χρήσιμο και καλά δομημένο εργαλείο και γι' αυτό είναι απαραίτητο.

Όμως, η δημιουργία πλούτου, η αύξηση των επενδύσεων, η βελτίωση της ανταγωνιστικότητας και της παραγωγικότητας, που αποτελούν τα θεμέλια της αύξησης της απασχόλησης, της μείωσης της ανεργίας, και της βελτίωσης του επιπέδου ζωής, προϋποθέτουν πολλές πρακτικές και ρεαλιστικές λύσεις σε πολλούς τομείς, όπως είναι η μείωση της γραφειοκρατίας, η μείωση και εκλογίκευση της φορολογίας, η δημιουργία υποδομών, η βελτίωση της γνώσεως του συνολικού πληθυσμού και ειδικά των εργαζομένων του σήμερα και αύριο.

Κι έτσι, για τη Στρατηγική θα μπορούσε κανείς να αναφέρει ότι είναι αναγκαία αλλά όχι ικανή συνθήκη για την ποσοτική και ποιοτική αύξηση της απασχόλησης. ♦

Η ΠΟΡΕΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ ΣΤΟ ΕΠΙΚΕΝΤΡΟ ΤΩΝ ΣΥΖΗΤΗΣΕΩΝ ΤΟΥ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

Τα συμπεράσματα της εξαμηνιαίας τακτικής Συνόδου των προέδρων της UNICE

Πραγματοποιήθηκε στις 6 Ιουνίου 2003 στην Αθήνα το Συμβούλιο των προέδρων της Ένωσης Βιομηχανικών και Εργοδοτικών Συνδέσμων της Ευρώπης (UNICE). Την οργάνωση της τακτικής αυτής εξαμηνιαίας Συνόδου είχε αναλάβει ο ΣΕΒ, ο οποίος είναι μέλος της UNICE από το 1962. Στην εκδήλωση αυτή, η οποία χρονικά συνέπεσε και με το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Θεσσαλονίκης, συμμετείχαν οι πρόεδροι 35 Συνδέσμων, οι οποίοι συζήτησαν για τις πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις που έχουν άμεσο αντίκτυπο στις επιχειρήσεις. Η Συνέλευση για το μέλλον της Ευρώπης, οι τρέχουσες προκλήσεις για τις επιχειρήσεις στον τομέα του περιβάλλοντος, η μακρο-οικονομική κατάσταση στην Ευρώπη και τα κοινωνικά θέματα κυριάρχησαν στη συνάντηση. Τα κύρια συμπεράσματα των προέδρων της UNICE είναι τα εξής:

Η Συνέλευση για το μέλλον της Ευρώπης

Η UNICE, και μέσω αυτής ο ΣΕΒ, συμμετείχε ενεργά ως παρατηρητής τόσο στις Ολομέλειες όσο και στις ομάδες εργασίας της Συνέλευσης τους τελευταίους 15 μήνες και υποστηρίζει το κείμενο που παρουσιάστηκε από τον Πρόεδρο Ζισκάρ ντ' Εσταίν στις 13 Ιουνίου. Η UNICE πιστεύει ότι το κείμενο αντικατοπτρίζει μια ικανοποιητική ισορροπία ανάμεσα στις οικονομικές απαιτήσεις και τις κοινωνικές ανάγκες, χαιρετίζει το γεγονός ότι η Συνέλευση αναγνώρισε τη σημασία της έννοιας της ανταγωνιστικότητας ως προϋπόθεσης για την εξασφάλιση της οικονομικής και κοινωνικής προόδου και εκφράζει την ικανοποίησή της γιατί αναγνωρίζεται επίσημα ο χαρακτήρας και ο ρόλος των κοινωνικών εταίρων και του κοινωνικού διαλόγου.

Η αναγνώριση της ανταγωνιστικότητας αποκτά πρόσθετη σημασία, ιδιαίτερα στις σημερινές οικονομικές συνθήκες. Οι προσπάθειες αύξησης της ανταγωνιστικότητας έχουν ζωτική σημασία, δεδομένης της γενικευμένης στασιμότητας και της αδυναμίας της Ευρώπης να προσαρμοσθεί στη συνεχή εξέλιξη της οικονομικής και κοινωνικής πραγματικότητας. Αναμφισβήτητα, η νομισματική πολιτική επέτυχε το στόχο της για σταθεροποίηση των τιμών, αλλά οι κυβερνήσεις έχουν μείνει πίσω στην εφαρμογή των αναγκαίων διαρθρωτικών αλλαγών. Η άσκηση μιας μετριοπαθούς μισθολογικής πολιτικής είναι απαραίτητη για την ανάκαμψη της οικονομίας, καθώς το κόστος εργασίας παραμένει στην Ευρώπη υπερβολικά υψηλό σε σύγκριση με τους βραδείς ρυθμούς αύξησης της παραγωγικότητας.

Ισορροπη περιβαλλοντική ανάπτυξη

Οι ευρωπαϊκές επιχειρήσεις καταβάλλουν σημαντικές προσπάθειες, ώστε η Ευρώπη να μπορέσει να ανταποκριθεί στις υποσχέσεις της για τη μείωση των αερίων που δημιουργούν το φαινόμενο του θερμοκηπίου. Η καλύτερη χρήση των πηγών ενέργειας αποτελεί την κύ-

ρια προτεραιότητα για τις ευρωπαϊκές επιχειρήσεις με απώτερο σκοπό την εξασφάλιση ενός καλύτερου περιβάλλοντος για την παρούσα και τις μελλοντικές γενιές. Στο εγχείρημά του αυτό, ο επιχειρηματικός κόσμος όμως χρειάζεται την ενεργό συμπαράσταση της Ευρωπαϊκής Ένωσης και των κυβερνήσεων των κρατών μελών. Είναι σίγουρο ότι θα χρειασθεί χρόνος και μεγάλη προσπάθεια για να επιτευχθούν οι στόχοι που έχουν τεθεί στο Κυότο, αλλά η αποφασιστικότητα των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων αποτελεί εγγύηση για την τελική επιτυχία.

Επιτυχία των διαπραγματεύσεων του Κανκούν

Η μελλοντική οικονομική ανάπτυξη σε ευρωπαϊκό και παγκόσμιο επίπεδο εξαρτάται άμεσα από τον δυναμισμό των εμπορικών συναλλαγών και την τόνωση της επενδυτικής δραστηριότητας. Σε αυτή την κατεύθυνση, ο ευρωπαϊκός επιχειρηματικός κόσμος υποστηρίζει την περαιτέρω απελευθέρωση των αγορών για τα αγαθά, τα γεωργικά προϊόντα και τις υπηρεσίες στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων του ΠΟΕ.

Η UNICE είναι ιδιαίτερα προβληματισμένη για την πορεία των διαπραγματεύσεων στον τομέα της γεωργίας, καθώς το σημερινό αδιέξοδο θέτει σε κίνδυνο την επιτυχία της Υπουργικής Διάσκεψης του Κανκούν, στην οποία έχουμε εναποθέσει πολλές ελπίδες για την ανάπτυξη του παγκόσμιου εμπορίου. Όλα τα μέλη του ΠΟΕ, συμπεριλαμβανομένης και της Ευρώπης, πρέπει να συνεχίσουν τις προσπάθειές τους για τη μείωση του προστατευτισμού στη γεωργία.

Οι διαπραγματεύσεις για το στρες στην εργασία

Το Συμβούλιο των προέδρων της UNICE αποφάσισε την έναρξη διαπραγματεύσεων με την ETUC (ευρωπαϊκά συνδικάτα) με στόχο μια συμφωνία εθελοντικού χαρακτήρα για το στρες στην εργασία. ♦

ΔΙΕΘΝΗΣ ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΗ ΤΟΥ ALBA

Ομάδα φοιτητών του απέσπασε το πρώτο βραβείο στον Ευρωπαϊκό διαγωνισμό «European Business Plan of the Year Competition 2003» που διεξήχθη στο Ρότερνταμ της Ολλανδίας

Ομάδα σπουδαστών του ALBA επέτυχε μια εξαιρετικά σημαντική διάκριση στον διεθνή διαγωνισμό Επιχειρηματικότητας «European Business Plan of the Year Competition 2003», κατακτώντας το 1^ο Βραβείο και προβάλλοντας τη χώρα μας διεθνώς με τον καλύτερο τρόπο.

Συγκεκριμένα, η ομάδα φοιτητών του Προγράμματος MBA Πλήρους Φοίτησης, «BIOCYCLE Ltd» κέρδισε το 1^ο Βραβείο στο European Business Plan of the Year Competition 2003, που πραγματοποιήθηκε στις 12 και 13 Ιουνίου 2003 στο Rotterdam School of Management – Erasmus University Graduate School of Business (Ολλανδία). Το επιχειρηματικό σχέδιο της ομάδας φοιτητών του ALBA (Δ. Αναλυτής, Κ. Γεωργίου, Ε. Αθανασοπούλου, Τ. Μουτζούρη και D. Fernandez-Costales), προτείνει την ίδρυση της εταιρείας BIOCYCLE Ltd, που με βάση τη βιοτεχνολογία αξιοποιεί υπολείμματα επεξεργασίας φρούτων μετατρέποντάς τα σε συμπληρώματα διατροφής ανθρώπων, κατοικιδίων και παραγωγικών ζώων. Η ομάδα επιβραβεύθηκε από τους διοργανωτές με χρηματικό έπαθλο 4.000 €. Η επιλογή της ομάδας έγινε, όπως κάθε χρόνο, ύστερα από εσωτερικό διαγωνισμό όλων των φοιτητών του Προγράμματος MBA του ALBA. Την επίβλεψη της προετοιμασίας των φοιτητών που συμμετείχαν στον διαγωνισμό είχε ο Δρ. Βασίλης Θεοχαράκης, Επίκουρος Καθηγητής Marketing και Επιχειρηματικότητας στο ALBA.

Ο θεσμός του European Business Plan of the Year Competition δημιουργήθηκε το 1993, με πρωτοβουλία του INSEAD και του London Business School και με στόχο να ενθαρρύνει την επιχειρηματικότητα και τη δημι-

ουργία νέων επιχειρήσεων. Πιο πρόσφατα, ιδρύθηκε ο μη κερδοσκοπικός οργανισμός EUROPEAN BUSINESS PLAN OF THE YEAR COMPETITION FOUNDATION, που ανέλαβε τη διεξαγωγή του διαγωνισμού και στον οποίο το ALBA είναι ιδρυτικό μέλος. Στον διαγωνισμό συμμετέχουν ομάδες φοιτητών από Ευρωπαϊκές Σχολές Διοίκησης Επιχειρήσεων μόνον κατόπιν πρόσκλησης.

Στον διαγωνισμό του 2003 έλαβαν μέρος τα εξής, συνολικώς έντεκα, Business Schools (αλφαβητική σειρά): ALBA (Ελλάδα), SDA Bocconi (Ιταλία), CEU Business School (Ουγγαρία), Cranfield School of Management (Μ. Βρετανία), EM-Lyon (Γαλλία), IESE Business School (Ισπανία), The Management School/Imperial College (Μ. Βρετανία), INSEAD (Γαλλία), London Business School (Μ. Βρετανία), Rotterdam School of Management (Ολλανδία), WHU Koblenz (Γερμανία).

Το ALBA συμμετέχει στον διαγωνισμό από το 2001, και είναι το **μόνο εκπαιδευτικό ίδρυμα από την Ελλά-**

δα που έχει μέχρι σήμερα προσκληθεί στον διαγωνισμό αυτό. Και οι τρεις συμμετοχές του ALBA στον διαγωνισμό αυτό έχουν στεφθεί με πρωτοφανή επιτυχία, καθώς το ALBA προκρίνεται στην τελική φάση του διαγωνισμού συνεχώς από το 2001, δηλαδή από την πρώτη χρονιά που έλαβε μέρος. Την ίδια αυτή περίοδο, στην τελική φάση του διαγωνισμού έχουν προκριθεί κάθε χρόνο μόνο το INSEAD, το London Business School και το The Management School/Imperial College.

Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι το ALBA προσκλήθηκε να λάβει μέρος σε διαγωνισμό που διοργανώνεται στη Σιγκαπούρη στο πλαίσιο του Global Entrepolis @ Singapore 2003. Ιδιαίτερη τιμή για το ALBA αποτελεί το γεγονός ότι οι διοργανωτές του διαγωνισμού καλύπτουν όλα τα έξοδα για την ομάδα που θα το εκπροσωπήσει. Και στον διεθνή αυτό διαγωνισμό, η συμμετοχή είναι δυνατή μόνον κατόπιν πρόσκλησης και η πρόσκληση του ALBA είναι αποτέλεσμα της αναγνώρισής του ως ένα

Στιγμιότυπο από τη συνέντευξη στα γραφεία του ΣΕΒ με την ευκαιρία της απονομής του πρώτου βραβείου στην ομάδα φοιτητών του ALBA.

από τα καλύτερα Business Schools διεθνώς. Εκτός από το ALBA, στον διαγωνισμό έχουν κληθεί τα ακόλουθα Πανεπιστήμια : Harvard Business School, Wharton School/University of Pennsylvania, Stanford University, MIT Sloan School of Management, INSEAD, London Business School, University of California Berkeley, University of Chicago, IESE Business School και IMD. Η 1-η θέση στον διαγωνισμό αυτό συνοδεύεται από χρηματικό έπαθλο 15,000\$.

Το γεγονός ότι το ALBA δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στις δραστηριότητες των σπουδαστών που σχετίζονται με την επιχειρηματικότητα αποδεικνύεται από τις επιτυχίες των φοιτητών του σε όλες τις συμμετοχές τους σε διαγωνισμούς Επιχειρηματικότητας. Ξεχωριστής σημασίας είναι οι διακρίσεις των ομάδων σπουδαστών της προηγούμενης ακαδημαϊκής σειράς (2001-2002) στον τομέα αυτό, που, εκτός από τη συμμετοχή τους στα τελικά του European Business Plan of the Year Competition 2002, κέρδισαν **7 θραβεία (2 από τα 3 τελικά θραβεία)** στον **ελληνικό διαγωνισμό επιχειρηματικών πλάνων Venture 2002**, ενώ ομάδα του ALBA κέρδισε το **1ο θραβείο** στον **Κυπριακό Διαγωνισμό Επιχειρηματικών Σχεδίων «ΙΔΕΟΔΡΟΜΙΟ»**.

Ιδιαίτερης μνείας χρήζει το γεγονός ότι στο ALBA έχει **επισήμως ανατεθεί** από το 2002 η **διοργάνωση του Διαγωνισμού European Business Plan of the Year Competition στην Ελλάδα το 2004**. Την ευθύνη και τον συντονισμό του εγχειρήματος θα έχει ο Επίκουρος Καθηγητής Marketing & Επιχειρηματικότητας, Δρ Βασίλης Θεοχαράκης, ο οποίος έχει εκλεγεί Πρόεδρος του Δ.Σ. του EUROPEAN BUSINESS PLAN OF THE YEAR FOUNDATION.

Για περισσότερες πληροφορίες, οι ενδιαφερόμενοι μπορούν να επικοινωνούν με το Τμήμα Επικοινωνίας του ALBA στα τηλ : 210 8964 531-8, e-mail : communications@alba.edu.gr ή να επισκέπτονται την ιστοσελίδα www.alba.edu.gr. ♦

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΕΣ ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ ΣΤΗ ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ

Ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα Ημερίδα πραγματοποιήθηκε στις 15.7.2003 από τον Σύνδεσμο Ελληνικών Βιομηχανιών με θέμα τις «Οικονομικές και Επιχειρηματικές Ευκαιρίες στη Μέση Ανατολή και την Κύπρο», στην οποία συμμετείχε μεγάλος αριθμός εκπροσώπων ελληνικών εταιρειών που δραστηριοποιούνται ή σκοπεύουν να στρέψουν το ενδιαφέρον τους στην περιοχή. Στην εκδήλωση απηύθυναν χαιρετισμό ο Πρόεδρος του ΣΕΒ κ. Οδυσσέας Κυριακόπουλος, ο Υφυπουργός Εξωτερικών κ. Ανδρέας Λοβέρδος, ο Διευθύνων Σύμβουλος του Ο.Π.Ε. κ. Δημήτρης Μάρδας και η Β' Αντιπρόεδρος του Αραβο-Ελληνικού Επιμελητηρίου κα Βίκυ Πανταζοπούλου. Στην Ημερίδα έκαναν παρουσιάσεις οι Ακόλουθοι Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων που υπηρετούν στη Σαουδική Αραβία (Παντελής Γκάσιος), στα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα (Αριστοτέλης Ξενάκης), στη Συρία/Ιορδανία (Δημήτρης Ζώμας), στον Λίβανο (Όλγα Μεζερίδου) και στην Κύπρο (Παναγιώτης Ζάραγκας).

Στον χαιρετισμό του ο Πρόεδρος κ. Οδυσσέας Κυριακόπουλος αναφερόμενος στις αγορές της ευρύτερης Μέσης Ανατολής σημείωσε ότι παρουσιάζουν μία δυναμική συνεχούς ανάπτυξης και στις οποίες αξίζει να στραφεί περισσότερο το ελληνικό ενδιαφέρον. Η Μέση Ανατολή όπως και οι Νότιες Μεσογειακές Χώρες μπορούν να αποτελέσουν διέξοδο για τις εξωστρεφείς ελληνικές εταιρείες, εφόσον βέβαια η προσέγγισή τους γίνει συστηματικά και μεθοδικά και όχι τυχαία και αποσπασματικά. Όπως είπε, οι παράγοντες που συνηγορούν σε αυτό είναι οι εξής :

- Η Ελλάδα βρίσκεται στο Νοτιοανατολικό άκρο της Ευρώπης και η γεωγραφική της εγγύτητα με τη Μέση Ανατολή είναι σαφώς ένα πλεονέκτημα.

- Ως μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης μπορεί να επιτύχει μία αξιόλογη παρουσία με ανταγωνιστικά προϊόντα ποιοτικών χαρακτηριστικών αξιοποιώντας την ευρωπαϊκή της ταυτότητα.

- Η χώρα μας έχει παραδοσιακά καλές διπλωματικές σχέσεις με τις αραβικές χώρες, υπάρχουν αρκετές πολιτισμικές ομοιότητες, ενώ και το ελληνικό στοιχείο απολαμβάνει καλής υποδοχής και μεταχείρισης.

- Η έως τώρα ελληνική παρουσία, παρότι περιορισμένη (σύνολο επενδεδυμένου κεφαλαίου 18 εκ.\$), θεωρείται ότι είναι αξιοσημείωτη και έχει αρκετά περιθώρια για σημαντική βελτίωση στις αντίθετες συνθήκες κλειστών προνομιακών αγορών, που χαρακτηρίζονται από κρατικό παρεμβατισμό, προστατευτισμό και οικονομικές στρεβλώσεις.

Αναφέρθηκε επίσης στη σημασία που έχει για τις διεθνείς επιχειρηματικές συνεργασίες ο ρόλος της οικονομικής διπλωματίας, υπογραμμίζοντας ότι υπάρχουν αρκετά περιθώρια βελτίωσης για αποτελεσματικότερη στήριξη των Ελλήνων επιχειρηματιών.

Ο Υφυπουργός Εξωτερικών κ. Ανδρέας Λοβέρδος τόνισε με έμφαση τις άριστες πολιτικές σχέσεις της Ελλάδας με τις χώρες αυτές, καθώς και την έντονη επιθυμία που έχουν εκδηλώσει τοπικοί επιχειρηματικοί παράγοντες για συνεργασία με την Ελλάδα. Όπως είπε, οι Έλληνες επιχειρηματίες πρέπει να ενισχύσουν την εξωστρέφειά τους υπολογίζοντας στους σχεδιασμούς τους και την περιοχή του Περσικού Κόλπου και σε αυτό θα συμβάλει η προγραμματιζόμενη επίσκεψη του Πρωθυπουργού στην περιοχή το φθινόπωρο.

Ο Διευθύνων Σύμβουλος του Ο.Π.Ε., εξάλλου, κ. Δημήτρης Μάρδας αναφέρθηκε στη λειτουργία διμερών Επιχειρηματικών Συμβουλίων, στη δημιουργία βάσης δεδομένων για τις χώρες αυτές, στη σύσταση υπηρεσίας one-stop-shop για τελωνειακά προβλήματα καθώς και στην πρόσφατη πρωτοβουλία του Ο.Π.Ε. για την υποστήριξη των εξαγωγικών πλάνων των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, ενώ η εκπρόσωπος του Αραβο-Ελληνικού Επιμελητηρίου κα Βίκυ Πανταζοπούλου αναφέρθηκε στους σκοπούς του Επιμελητηρίου και στις υπηρεσίες που προσφέρει.

Η Ημερίδα άνοιξε έναν πολύ χρήσιμο διάλογο επικοινωνίας, η οποία επικοινωνία αναμένεται να εκφρασθεί στην πράξη με την καλή υποστήριξη των ελληνικών εξαγωγικών και επενδυτικών πρωτοβουλιών από την οικονομική διπλωματία. ♦

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

ΕΚΔΗΛΩΣΗ ΥΠΟΔΟΧΗΣ ΣΤΑ ΓΡΑΦΕΙΑ ΤΟΥ ΣΕΒ ΤΩΝ 29 ΝΕΩΝ ΜΕΛΩΝ (Α' ΕΞΑΜΗΝΟ 2003)

Την Πέμπτη 17 Ιουλίου 2003, πραγματοποιήθηκε στα γραφεία του ΣΕΒ η εκδήλωση υποδοχής των νέων Μελών του ΣΕΒ, για το πρώτο εξάμηνο του 2003.

Σε μια φιλική και φιλόξενη ατμόσφαιρα, το Διοικητικό Συμβούλιο υποδέχθηκε είκοσι οκτώ (28) εταιρείες-μέλη και έναν σύνδεσμο. Είναι αξιοσημείωτο, ότι όλα τα νέα μέλη αποτελούν αξιόλογες και δυναμικές επιχειρήσεις από διαφορετικούς κλάδους και τομείς της επιχειρηματικής δραστηριότητας της χώρας.

Ο Πρόεδρος κ. Οδυσσέας Κυριακόπουλος, αφού παρουσίασε τη στρατηγική του ΣΕΒ και συγκεκριμένα την αποστολή του, τον σκοπό και τους στόχους, εστίασε την ομιλία του στους κύριους άξονες δράσης και τις επιμέρους πρωτοβουλίες που έχει αναλάβει σε θεσμικό επίπεδο.

Στη συνέχεια παρουσίασε τα Μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου. Παρότρυνε μάλιστα τα νέα Μέλη, να συμμετάσχουν ενεργά στο έργο που επιτελεί και διαδραματίζει ο ΣΕΒ.

Από την πλευρά του, ο Γενικός Γραμματέας του Δ.Σ. κ. Θεόδωρος Φέσσας τόνισε επιγραμματικά πως ο ΣΕΒ είναι στην ουσία η εκπροσώπηση της εργοδο-

σίας, επισημαίνοντας πως αυτό δίνει ισχύ στον ΣΕΒ και ότι είναι πολύ εύκολο για τα Μέλη του να μοιραστούν και να διαμορφώσουν τις θέσεις του, εάν συμμετέχουν ενεργά στις επιτροπές του Συνδέσμου. Τα Μέλη, με τις εμπειρίες και τα βιώματα της επιχειρηματικής τους δράσης, διαμορφώνουν συγκεκριμένες εισηγήσεις, τις οποίες ο ΣΕΒ υιοθετεί και προβάλλει.

Στη συνέχεια, ο Γενικός Διευθυντής του ΣΕΒ κ. Γιάννης Δραπανιώτης, παρουσίασε τα στελέχη της Υπηρεσίας και τους τομείς δραστηριότητας αυτών, ώστε να διευκολυνθούν τα νέα Μέλη στην αποτελεσματική επικοινωνία τους για όλα τα θέματα.

Ακολούθησε δεξίωση, όπου τα νέα Μέλη είχαν την ευκαιρία να γνωρισθούν και να ανταλλάξουν απόψεις με τα Μέλη του Δ.Σ. και τα στελέχη.

Με την ευκαιρία αυτή, η Διοίκηση και η Υπηρεσία του ΣΕΒ καλωσορίζουν τα νέα Μέλη, με τις ευχές τους για δημιουργική και αναπτυξιακή πορεία στην επιχειρηματική τους δράση και με την πεποίθηση ότι θα αναλάβουν ενεργό ρόλο στην υλοποίηση του έργου του ΣΕΒ. ♦

ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΑΦΘΟΡΑΣ

Συνεδρίασε στις 9 Ιουνίου 2003 το Γενικό Συμβούλιο του ΣΕΒ κατά τη διάρκεια του οποίου έγινε μια πρώτη εκτίμηση της απήχησης, που είχε η Ετήσια Συνέλευση του ΣΕΒ και οι απόψεις που διατυπώθηκαν, στον πολιτικό κόσμο της χώρας και γενικότερα στην κοινή γνώμη.

Το Γενικό Συμβούλιο εξάλλου επισκέφθηκε, κατόπιν δικής του πρωτοβουλίας, και ο υπουργός Δημόσιας Τάξης κ. Μ. Χρυσοχίδης, ο οποίος αναφέρθηκε στα θέματα διαφθοράς και στους τρόπους καταπολέμησής της. Για το θέμα αυτό ανέπτυξε τις προσπάθειες που έχει καταβάλει μέχρι σήμερα η ελληνική αστυνομία και οι αρμόδιες για την προστασία του κράτους υπηρεσίες, προκειμένου να διασφαλισθεί η ασφάλεια του πολίτη είτε σε εθνικό επίπεδο, είτε στο πλαίσιο του Συμβουλίου Εσωτερικών Υποθέσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η συνάντηση αυτή υπήρξε εξαιρετικά εποικοδομητική γιατί δόθηκε η ευκαιρία στους εκπροσώπους της Βιομηχανίας να εκφράσουν και τις δικές τους απόψεις σχετικά με την καταπολέμηση της διαφθοράς. ♦

ΕΝΤΥΠΟ ΚΛΕΙΣΤΟ – ΑΡ. ΑΔ. 225/1988/ΚΔΑ
IMPRIMÉ FERMÉ – SOUS PERMIS N° 225/1988 DU CENTRE DE TRI

ΤΑ ΝΕΑ ΜΕΛΗ ΤΟΥ ΣΕΒ

1. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ
ΕΞΥΠΝΩΝ ΚΑΡΤΩΝ ΑΕΒΕ
2. CIVITAS A.E.
3. ERNST & YOUNG ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟΙ
ΣΥΜΒΟΥΛΟΙ Α.Ε.
4. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗΣ Η. F.H.L.
ΜΑΡΜΑΡΑ ΓΡΑΝΙΤΕΣ ΑΒΕΕ
5. ADECCO HR ΑΕΠΑ
6. ΑΓΡΟΒΙΜ Α.Ε.
7. ΒΑΛΑΒΑΝΗΣ ΑΦΟΙ Α.Ε.
8. ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΣ ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ
9. ΝΤΙΑΤΖΕΟ ΕΛΛΑΣ Α.Ε.
10. ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ ΑΤΤΙΚΗΣ Α.Ε.
11. ΔΗΜΗΤΡΙΑΚΗ Α.Ε.
12. ΤΣΙΜΗ ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΗ-ΕΞΑΓΩΓΙΚΗ-
ΕΚΤΥΠΩΤΙΚΗ Α.Ε.
13. ΓΕΝΕΣΙΣ ΦΑΡΜΑ Α.Ε.
14. ΜΑΘΙΟΣ ΠΥΡΙΜΑΧΑ Α.Ε.
15. ΜΑΚΝΤΟΝΑΛΝΤΣ ΕΛΛΑΣ ΕΠΕ
16. SUN MICROSYSTEMS HELLAS A.E.
17. POLYECO A.E.
18. ΣΟΛ Α.Ε.
19. ΕΡΙΚΣΟΝ ΕΛΛΑΣ Α.Ε.
20. ΕΥΔΑΠ Α.Ε.
21. SAP HELLAS A.E.
22. ΠΛΑΙΣΙΟ COMPUTERS A.E.B.E.
23. ΑΛΟΥΚΟΜ Α.Ε.
24. ΑΚΡΙΤΑΣ Α.Ε.
25. ΙΝΟ Α.Ε.
26. ΦΙΑΤ ΑΟΥΤΟ ΕΛΛΑΣ Α.Ε.Ε.Μ.Μ.
27. ΝΟΒΑΒΑΝΚ Α.Ε.
28. ΚΟΣΜΗΜΑΤΟΠΟΪΑ ΖΟΛΩΤΑΣ Α.Ε.
29. ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ INTELLECTRON A.E.

ΔΕΛΤΙΟ

ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΩΝ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ

Ιδιοκτήτης

ΣΥΝΔΕΣΜΟΣ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΩΝ

Ξενοφώντος 5, 105 57 – Αθήνα

FEDERATION OF GREEK INDUSTRIES
5, Xenophontos str., 105 57 – ATHENS

e-mail: main@fgi.org.gr

internet address: www.fgi.org.gr

Εκδότης - Διευθυντής

ΤΑΚΗΣ ΠΟΛΙΤΗΣ

Ξενοφώντος 5, 105 57 – Αθήνα

ΤΗΛΕΦΩΝΑ: ΣΕΒ 210.323.7325-9

FAX 210.322.2929

Τυπογραφείου 210.959.0238

Υπεύθυνος Τυπογραφείου

ΛΕΩΝΙΔΑΣ Κ. ΜΙΧΑΛΑΣ

ΕΚΤΥΠΩΣΗ: ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ Κ. ΜΙΧΑΛΑΣ Α.Ε.

Ευαγγελιστριάς & Γρυπάρη 45α

Καλλιθέα 176 71

ΤΙΜΗ ΦΥΛΛΟΥ 0,03 Ευρώ